ANUL II. No. 1 — IANUARIE 1933.

Viața Basarabiei

REVISTĂ LUNARĂ

Editată de Asociația culturală „Cuvânt Moldovenesc"

Director PAN. HALIPPA

Mănăstirea Căpriana, (jud. Lăpușna)

SUMARUL:

Redacția și Administrația: Chișinău, str. Alexandru cel Bun No. 85.

Asociaţia Culturală „CUVÂNT MOLDOVENESC"

Recunoscută persoană juridică prin sentinţa Tribunalului Lăpuşna S. I.

Scopul Asociaţiei:

ART. 1. din statut: Se înfiinţează cu sediul în Chişinău şi pe timp nelimitat, o asociaţie pentru crearea, ajutorarea şi susţinerea faptelor de cultură naţională şi educaţie cetăţenească cu denumirea „Cuvânt Moldovenesc".

ART 2. Ea va ajuta populaţia din Basarabia în scop de-a progresa pe calea culturei naţionale, educaţiei cetăţeneşti şi în domeniul economic, încurajând-o şi sprijinind-o în toate începuturile bune.

Preşedinte, PAN HALIPPA

Abonamentul: 120 lei pe an; pentru autorităţi, lei 500

Colaboratorii revistei:

Alexandrescu C.,—Ceslav Ambrajevici,—Arbore Zamfir,— Acaţatov Mihail,—Antohi Panait, — Balan St.,—Balbareu I.,—Boga L. T., — Bogos D., — Boldur A.,— Bulat Toma, prof. univ., — Bulat Ştefan,—P. Bajbeuc-Melicov,— Bezveconnâi G. G.,— Cazacu Aurel,—Cernăianu Const. D-r., — Cerchez Ecat.,— Ciobanu Ştefan, membru al Acad. Române, — Al. David, — Constantinescu-Iaşi Petre, profesor universitar, — Crihan Anton, — Cujbă Sergiu,— Cuzminschi Pavel, — Cardaş Agricola, — Ciotlec Romulus, — Ciachir Mihail, — Dunăreanu N., — Dumitraşcu Ion, — Fală Protir, — Firică Petre, — Friptu Iulian, — Frunză Auxentie, — Gala Galaction, — Ghibu Onisifor, prof. univ., — Ghelmegeanu Mihail, — Ghenzul Vasile, — Gheorghian Petre, — Georgescu-Vrancea Const, — Halippa Pantelimon, — Haneş Petre, — Harea V.,—Miron C. Holban,—Hotnog T., — Haneş V.,—Iacobescu Th.,—Iov D.,—Ioncu T.,—Ionescu Darzeu,—Ispir Mircea,— Luţcan Anton, — Laşcu Vasile, — Macovei Ioan, — Madan Gh.,— Mitchevici Iuliu, — Marian Liviu, — Munteanu Donar, — Negrescu Ioan, — Nastase Gheorghe, conferenţiar universitar, — Niculiţă N. I. — Obreja-Iaşi G., — Pelivan Ioan, — Popovschi N., — Protiri N., — Poleac Manuil, — Porucic T. — Popescu C., — Raşcu Gh., prof., — Smochină Nichita, — Stoica Cezar, — Spătaru N, — P. V. Stefănucă, — Teianu Const., — Terziman Al., — I. C. Teodorescu, prof., — Tudor Iorgu, — Teodorescu Const., avocat, — Vitt. Popa, — Uşurelul Al., — Usinevici Şt. Dr., — Vasiliu-Hasnaş Elena, — Vicol Teodor, D-r, — Vrabie Grigore — Zaborovschi I. — Ştirbu T. A.

ANUL II. No. 1 IANUARIE 1933

Viața Basarabiei

REVISTĂ LUNARĂ
Editată de Asociaţia culturală „Cuvânt Moldovenesc"
DIRECTOR: PAN. HALIPPA

Un cuvânt înainte.

Cu numărul de faţă revista „Viaţa Basarabiei" întră în al doilea an de existenţă. In măsura puterilor noastre modeste, am căutat să satisfacem acel program pe care ni l-am dat dela început. In cele 12 numere ale revistei şi care în total au avut 816 pagini, ne-am stăruit să lămurim, cât mai mult din trecutul Basarabiei, sufletul românesc basarabean, elemente cu privire la pământul şi etnografia provinciei noastre, aspecte din viaţa obştească şi mai ales culturală a basarabenilor, probleme economice care ating interesele vitale ale locuitorilor Basarabiei şi multe altele. Tot odată am căutat să strângem în jurul revistei „V. B." pe toţi aceia cari, cu pana în mână, au stăruit şi stăruie să servească progresul obştesc şi românizmul pe pământul provinciei noastre şi să destăinuiască năzuinţele sufletului basarabean spre frumos, bine şt ideal.

Lăsând la aprecierea cetitorilor noştri măsura în care am reuşit să ne atingem programul de activitate, ne socotim în drept să spunem că, după un an de muncă în jurul revistei „V. B.", ne-am întărit şi mai mult în gândul cu care am pornit la drum. In timpul acestui an ne-am convins, că Basarabia şi atâtea probleme ce se leagă de ea sânt mereu la ordinea zilei. După cinsprezece ani dela Unire, Basarabia mai este încă discutată, — aci de ruşi, cari nu pot uita că au stăpânit-o şi au nenorocit-o timp de peste o sută de ani, aci de unii din confraţii români, cari mereu îi găsesc cusururi, sau mereu se aţin s'o „salveze"!..

Acest lucru nu poate să ne măgulească câtuş de puţin. Ceia ce-i adânc înrădăcinat în sufletul nostru, este do-

rinţa să ajungem, să nu mai fim discutaţi nici de duşmani, nici de prieteni: Basarabia să nu mai fie mărul de discordie între ruşi şi români; Basarabia să nu mai fie râvnită de ruşi, căci a fost, este şi trebue să rămâie pământ românesc; Basarabia să nu mai fie privită ca un pământ al făgăduinţii sau o arie de experienţe pentru toţi dezrădăcinaţii de aiurea; Basarabia să fie lăsată să-şi adune puterile sale proprii, să i se îngăduie, să i se chezăşuiască chiar, o viaţă locală liberă, bazată pe norme de drept şi de lege, să fie ajutată să-şi lecuiască rănile din trecut, să fie înzestrată cu aşăzăminte care s'o ducă mai repede pe căile progresului economic, cultural, social şi politic.

Totuşi, dacă Basarabia este discutată, apoi lucrul cel mai normal este, ca noi basarabenii să ne vârâm în discuţie, să ne îmbrăţişăm cauza noastră proprie şi să căutăm să ne servim provincia noastră natală cât mai bine. Discuţia comportă mult material documentar, care, după cum rezultă din mersul discuţiei, lipseşte: nu este adunat, nu este studiat, nu este utilizat cu obiectivitate ştiinţifică. Datoria noastră a basarabenilor este să ne punem şi mai dârz pe muncă şi să scoatem în evidenţă fiinţa adevărată a Basarabiei, trecutul ei oropsit sub regimul absolutismului rusesc, sufletul românesc al moldovenilor, interesul comun de convieţuire paşnică între populaţiunile de azi ale provinciei, dârzenia noastră în luptă de a ne asigura o viaţă liberă şi ordonată pe pământul scump şi sub cerul senin al Basarabiei şi dorinţa noastră de a servi, mai degrabă, ca o verigă de legătură între statul nostru şi statul vecin, decât ca un măr de discordie între ele.

Iată dar încă o formulă a raţiunii de a fi a revistei noastre „Viaţa Basarabiei". Şi începând un an nou de activitate, facem apel la toţi colaboratorii de azi şi de mâine ai revistei să-şi încordeze energiile de muncă şi creaţiune, spre a se ilustra în lupta care se dă pentru fiinţa Basarabiei şi spre a ilustra şi paginile revistei care se pune la dispoziţia lor. Şi un apel tot aşa de călduros facem şi cetitorilor revistei, rugându-i să ne sprijine cu prietenia şi atenţia lor, ne uitând de bună samă şi ajutorul lor material, de care avem absolută nevoe.

PAN. HALIPPA.

Din istoria mişcării naţionale în Basarabia.

(ZIARUL „BASARABIA").

Acei cari au interesul să vadă în unirea Basarabiei cu vechiul regat un act artificial, fără baze în conştiinţa poporului, socot mişcarea naţională în provincia noastră ca un act provocat din afară. Această părere, împărtăşită din nefericire şi de către unii din fraţii noştri de peste Prut şi de către naţionaliştii improvizaţi în timpurile din urmă, este o părere absolut greşită. Fără îndoială, că în unirea Basarabiei au jucat rol şi alţi factori, ca: împrejurările istorice, războiul mondial, şi mai cu seamă revoluţia rusă, etc. Dar factorul principal totuşi rămâne poporul moldovenesc din Basarabia, care nu şi-a alterat sufletul, nu şi-a pierdut limba, obârşia naţională. Dacă n'ar fi existat acest factor principal,—unirea nu s'ar fi putut face. Pe când poporul moldovenesc din Basarabia păstrându-şi fiinţa, unirea trebuia să se facă în mod fatal, dacă nu în anul 1918, -- mai târziu. Studierea mai de aproape a vieţii poporului basarabean, cercetările arhivelor din Basarabia vor dovedi, cum au şi dovedit în parte, că în provincia dintre Prut şi Nistru sub dominaţia rusă a fost o continuitate în conştiinţa naţională a poporului,că această continuitate se concretizează în diferite manifestări. Şi una din aceste manifestări a fost presa periodică din Basarabia.

Trebuie de notat, că mişcarea naţională din Basarabia este într'o legătură strânsă cu mişcările revoluţionare din Rusia, în special cu cele cu caracter naţional. Compus dintr'un conglomerat de peste o sută de naţionalităţi, din cari unele erau superioare Ruşilor ca cultură, imperiul rus, după expresiunea poetului ucrainean Şevcenco, se transformă într'o „puşcărie a popoarelor". Şi imediat ce garda acestei puşcării slăbea, naţionalităţile subjugate se agitau. Şi aceste agitaţii aveau răsunetul lor şi în Basarabia. In anul revoluţiei din 1848, revoluţie care n'a avut mari efecte în Rusia, între unele din minorităţile din imperiul rusesc, în special

între Poloneji, se manifestă tendinţa de eliberare de sub jugul străin. Şi atunci un grup de intelectuali moldoveni din Basarabia cer dela stăpânirea rusă, prin tipograful Achim Popov autorizaţie de a scoate un ziar moldovensc sub titlul „Românul".[1]) Guvernul rus, cum era de aşteptat, a refuzat cererea. Valul reacţiunii se întinde din nou asupra Rusiei. După războiul din Crimeia vin primii ani ai domniei lui Alexandru al II-lea, când popoarele din Rusia respiră mai liber. Şi Moldovenii din Basarabia îşi manifestă tendinţa de a avea un ziar în limba moldovenească. Astfel în anul 1863 cunoscutul publicist şi patriot basarabean Gheorghe Gore cere guvernului rus să-i se permită a scoate un ziar moldovenesc, cerere care n'a fost satisfacută.[2]) In anul 1867 cercurile bisericeşti din Basarabia reuşesc să obţie aprobare pentru a tipări în limba rusă şi moldovenească „Buletinul eparhiei Chişinăului", care apare în aceste două limbi până la anul 1871.

Câteva date preţioase cu privire la cele cinci ziare care au apărut în sudul Basarabiei în anii stăpânirii româneşti (1856 — 1878) ne dă d-l Liviu Marian.[3])

Aceste încercări de presă românească în Basarabia de sud, liberă atunci, au însă cu totul un alt caracter. Ele nu puteau oglindi stările din Basarabia subjugată, năzuinţele populaţiunii ei. Mai interesant pentru noi ar fi ziarul „Mesagerul Basarabiei", care apare la Chişinău în anul 1884, sub conducerea unui oarecare Reabcic şi Drumaşcu, ziar despre care ne vorbeşte d-l Marian[4]), dar din care, din nefericire, nu s'a păstrat nici un număr. Apariţia acestui ziar probabil a fost de scurtă durată, căci altfel s'ar găsi şi alte urme ale ziarului.

In ultimele 3 decenii ale veacului al XIX-lea politica rusească se caracterizează printr'un reacţionarism înverşunat şi printr'o opresiune a popoarelor subjugate. Răscoala a două a Polonezilor din anul 1863 a dus la o schimbare destul de bruscă a regi-

---

[1]) *L. Boga.* Prima încercare ziaristică românească în Basarabia Ziarul „*Tribuna liberă*".

[2]) Arhiva regretatului Paul Gore.

[3]) ***Liviu Marian.*** Inceputurile publicisticei în Basarabia. Revista „Viaţa Basarabiei" 1932, No, 2.

[4]) Ibidem.

mului față de minoritățile din Rusia. Unirea Pincipatelor Românești și războiul ruso-turc din anii 1877——1878, când pentru prima dată se pune, pe cale diplomatică, chestiunea Basarabiei, face ca guvernul rus să-și schimbe politica față de Moldovenii din Basarabia. Se scoate limba moldovenească din școli, se închide tipografia moldovenească de pe lângă Eparhia Chișinăului.

Cu toate acestea poporul moldovenesc continuă a-și păstra limba și obiceiurile. Autorul „Răsunetelor din Basarabia", Constantin Stamati, fiul cavalerului C. Stamati, în anul 1898, mărturisește :

„Poate că limba din scrierile mele române va face asupra cercurilor noastre literare... o stranie impresie. N'am putut scrie altmintrelea. Limba română rustică, precum o vorbește poporul nostru din Basarabia, a fost singurul izvor, din care m'am adăpat; n'am în patria mea nici un institut național, nici o școală poporală macar; am fost și sânt o insulă solitară în imensul ocean al slavismului. Mai mult nu zic" [1]).

Desigur că revoluția dela anul 1905, care a sguduit din temelie statul rus, a trebuit în mod imperios să trezească conștiința națională în sufletul poporului moldovenesc din Basarabia. Acestui an i-a precedat o mișcare a generației mai vechi a tinerilor naționaliști din Basarabia, care se grupează într'un cerc național moldovenesc, în frunte cu D-l I. Pelivan la universitatea din Dorpat. Această mișcare, care s'a petrecut în anul 1899, a fost stinsă prin întemnițarea și exilul câtorva fruntași ai mișcării.

Revoluția rusă din anul 1905 a pus o mulțime de probleme de ordin social, economic, politic și național. La prima adiere a vântului libertății minoritățile din „pușcăria popoarelor" încep să ridice chestiunea autodeterminării naționale, chestiunea culturii, limbii materne. Polonezii, Latâșii, Letonii, Georgienii, chiar Tatarii își reclamă drepturile la viață nouă. La universitățile din Rusia studențimea se agită pe chestiunea națională, se grupează în cercuri cu caracter național, cere autonomie culturală, limba maternă în școală și în instituții. Această mișcare nu putea să nu atingă și intelectualitatea din Basarabia, în special tineretul studios. Iată de ce problemele naționale puse de către revoluția

---

[1]) *Constantin de Stamati-Ciurea*. Resunete din Basarabia. Cernăuți. 1898.

rusă încep să se agite în cercurile studenţeşti de pe la universităţi şi între intelectualii din Basarabia, în cercurile Zemstvelor, ale învăţătorimei şi preoţimei.

In toamna anului 1905 un grup de studenţi basarabeni dela universitatea din Dorpat „făceau revoluţie", adică făceau grevă şi cereau fel de fel de revendicări cu caracter politic şi social, în special „pământ şi voie", lozinca social-revoluţionarilor de atunci, moştenită dela „poporaniştii" de pe la anii 1870 şi ceva. Aceşti revoluţionari înverşunaţi, în frunte cu D-l P. Halippa, iau contact cu Latâşii şi cu alţi studenţi minoritari, care luptau nu atât pentru chestiuni de ordin politic şi social, cât pentru o autonomie naţională, pentru introducerea limbii materne în şcoală şi instituţii. Aceasta-i face pe studenţii basarabeni să se gândească şi ei la poporul din care se trăgeau şi care se găsea într'o situaţie mult mai grea decât celelalte minorităţi din Rusia. Cum am notat mai sus, energia revoluţionară la popoarele subjugate din Rusia se îndreaptă în direcţia revendicărilor naţionale. Aşa trebuia să se întâmple şi cu studenţii basarabeni. In urma grevelor fără de sfârşit, universitatea din Dorpat se închide şi studenţii basarabeni vin la Chişinău. Aici această grupare, compusă din D-l P. Halippa, P. Grosu, N. Bivol, F. Platonov şi încă câţiva, intenţionează să scoată pentru „adâncirea revoluţiei" un ziar moldovenesc „Deşteptarea", pe care însă nu-l scot. O altă grupare compusă din boeri moldoveni, în frunte cu P. Dicescul, P. Gore, D-r Glavce, formează un partid naţional-moldovenesc, care urmăreşte scopuri pur naţionale. In timpul acela vine din exil D-l I. Pelivan, care adună în jurul său un grup de intelectuali, cum a fost E. Gavriliţa, N. Andronovici, V. Hartia, N. Popovschi, N. Florov şi alţii. Această grupare îşi propune ca scop organizarea forţelor moldoveneşti în jurul unui partid naţional-democrat [1], grupare în care unii din membri un cunoşteau deloc limba moldovenească.

Toate aceste trei grupări erau destul de îndepărtate ca ideologie în chestiuni sociale. Gruparea studenţească tindea mai mult spre reforme de ordin social, în special, spre o largă reformă agrară ; gruparea boierească era împotriva oricăror sguduiri sociale, pe când gruparea D-lui I. Pelivan căuta se împace principiile naţionale cu revendicările de ordin social. In chestiunea

---

[1]) *Ion Pelivan*. Amintiri. Ziarul „România Nouă". 1926, Nr. 24.

naţională însă toate aceste trei grupări urmăreau cam aceleaşi scopuri.

Revoluţia rusă îl aduce prin Basarabia şi pe vechiul revoluţionar C. Stere, care pe atunci era profesor la universitatea din Iaşi. Mânat de aceleaşi sentimente ca şi intelectualii din Basarabia, el se simţi dator a veni în ajutorul Moldovenilor. După mai multe consfătuiri cu reprezentanţii grupărilor naţionaliste moldoveneşti, el reuşeşte să uniască gruparea studenţilor revoluţionari în cap cu D-l P. Halippa şi gruparea mai moderată a D-lui I. Pelivan şi E. Gavriliţă, şi cu foarte multe greutăţi se pune la cale scoaterea unui ziar moldovenesc sub denumirea de „Basarabia".

In ziua de 24 Mai st. v. în anul 1906 vede lumina primul număr al „gazetei naţional-democratice" scrisă cu slove chirilice, titlul fiind însă imprimat cu litere latine.

Insăşi faptul apariţiei unui ziar în limba românească în Basarabia este un mare eveniment pentru istoria noastră culturală, chiar dacă acest ziar n'ar pune chestiunile revendicărilor noastre naţionale.

Analizând conţinutul articolelor publicate în acest ziar, tendinţa lui generală, concepţia autorilor, venim la concluzia, că ziarul „Basarabia", dela primul număr şi până la ultimul, este pătruns de ideia emancipării poporului românesc din Basarabia, că el, pentru prima dată, în mod făţiş şi clar, pune chestiunea naţională a Românilor basarabeni.

In articolul de fond al primului număr, articol care are ca motto cuvintele: „dacă nu eu pentru sine, apoi cine pentru mine", se arată că „până astăzi basarabenii au fost lipsiţi ca şi ceilalţi cetăţeni ai Rusiei nu numai de un drept a sta la cârmuirea ţării, a petrece nişte dorite legi pentru binele poporului, dar au fost opriţi şi de o învăţătură şi de o ştiinţă pe limba lor strămoşească.

Stăpânirea ţării punându-i piedici la tot pasul basarabeanului, într'un timp nu prea îndelungat a adus Basarabia la o cale, prin care ţaranul nu putea aduna nici fărmăturile de sub masa boerului."

Comparând situaţia ţăranului rus cu acea a ţăranului român, autorul articolului întreabă:

„Dar ce putea face bietul ţaran român? Flămând şi gol, el şi de scoate la un cap vro şcoală primară rusească, se află în

aşa stare, că nu vom greşi a spune, că în cărţi şi jurnaluri ruseşti el vede numai negru pe alb. Neînţelegând limba sărmanul basarabean a fost lipsit de lumina învăţăturii; a fost lipsit de cel mai întâi drept omenesc a înainta cu mintea pentru binele său...

Dar iacă a început a răsări soarele"...

Ziarul crede că un regim constituţional în Rusia, Duma imperială, va rezolvi chestiunea naţională în Basarabia.

„Numai o gazetă pe limba moldovenească va deschide ochii şi va destupa urechile moldovanului... Impreunirea poporului cu Duma poate fi numai prin gazete; pentru basarabeni numai prin gazetă naţională"...

Articolul se termină cu cuvintele: „Deşteaptă-te române, din somnul robiei. Ai în vedere că de astăzi înainte — cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi"...

Din acest articol-program se văd clar intenţiunile conducătorilor ziarului, care se rezumă la următoarele chestiuni: 1) „trezirea conştiinţei poporului românesc din Basarabia, înapoiat, robit către regimul rusesc, 2) şcoală în limba moldovenească, 3) participarea poporului românesc din Basarabia la viaţa politică a Rusiei". Aceste idei şi mai clar să văd din articolul lui Alecu Nour, publicat în acelaş număr. Articolul se începe cu o strofă din cea mai bună poezie a lui Octavian Goga, poezie cu care i-a încântat pe basarabenii din jurul ziarului D-l C. Stere, care o citise la vre-o două-trei şedinţe în legătură cu scoaterea ziarului.

„Avem un vis neîmplinit
Copil al suferinţii,
De jalea lui ne-au răposat
Şi moşii şi părinţii".

„Acest vis", spune autorul, *este o fiinţă naţională. De o sută de ani Basarabia noastră, ţară de plugari români, a intrat în sânul popoarelor Rusiei, dar până acum basarabenii n'au luat nici parte în mişcările naţionale.*

Starea noastră e înapoiată. Poporul basarabean, lipsit de lumine venite de pe piscurile înalte ale gândirii omeneşti, tot rămâne sărac cu duhul şi tot nu ştie, nici nu vede, că dreptul lui cel mai sfânt — naţional rămâne sfărâmat de mâinele streine... Peste Prut, în Ardeal, Bucovina şi Macedonia neamul românesc are mulţi vajnici luptători pentru interesele lui naţionale... Noi

ştim că poporul nostru e o mare putere, dar el n'a ajuns încă la conştiinţa de sine şi fără îndreptător de această conştiinţă poate fi năprasnică ca oceanul nemărginit. Şi iată „Basarabia" va fi înreptător de ideia naţională."

Aceiaşi notă plină de speranţe o găsim şi în articolul *„Folosul gazetei moldoveneşti"*, care aparţine D-lui Ion Pelivan (semnat I.) şi care a fost tipărit în acelaşi număr al gazetei. Programul ziarului, a unei mişcări naţionale aici este schiţat şi mai limpede.

„Două milioane de moldoveni", citim aici, *„au fost osândiţi să zacă într'un întuneric adânc, într'o stare aproape sălbatică. Un popor întreg era menit să piară* din numărul popoarelor vieţuitoare.

De când s'a oprit întrebuinţarea limbii noastre moldoveneşti în aşezământurile obşteşti şi administrative ale Basarabiei, poporul nostru a rămas mut, surd şi orb"...

După articolul D-lui I. Pelivan, Moldovenilor le trebuieşte 1) şcoală românească, 2) biserică naţională, 3) şi dregătorii în limba românească.

Credinţa că revoluţia rusă îi va salva pe Românii din Basarabia este şi mai mare în următoarele cuvinte pline de avânt tineresc ale D-lui Ion Pelivan.

„Dar spre norocirea noastră lanţul, care ne-a ţinut limba noastră încătuşată atâta vreme, a început a slăbi. Noaptea cea grozav de întunecoasa se sfârşeşte. Negura cea deasă şi otrăvitoare se împrăştie, căci se apropie lumina zilei, se apropie lumina soarelui. Şi iată că, odată cu răsăritul soarelui dreptăţii şi al libertăţii, se naşte şi gazeta noastră „Basarabia", care va eşi în limba moldovenească, în graiul părinţilor şi străbunilor noştri. Acest vis al unui popor întreg, acest vis către care atâta vreme a fost aţintită nădejdea noastră şi mintea noastră, acest vis astăzi s'a împlinit"...

Apariţia ziarului „Basarabia" stârneşte un viu interes între basarabeni. Cum anunţă însăşi ziarul, redacţia primeşte urări din toată provincia, primeşte şi telegrame de felicitări din regatul vechiu, dela D-l C. Stere, „Viaţa românească", ziarul „Liberalul", etc.

Articolul de fond din No. 3 al ziarului cu motto: *Deşteaptă-te română din somnul cel de moarte în care te-adânciră barbarii de tirani*", este un articol de indignare împotriva regimului, un articol de protestare energică. Semnalând luptele pe care le-au dus Românii, autorul care nu semnează articolul, dar care este D-l I. Pelivan, spune că o parte din Români sunt liberi, iar cei din Ardeal, Bucovina şi Macedonia se folosesc de mai multe drepturi naţionale.

„*Numai noi*", continuă autorul, „*işti din Basarabia, sântem mai obijduiţi şi mai asupriţi, deşi mărturisim avem tot aceiaşi religie pravoslavnică, ca şi stăpânitorii noştri - Ruşii. Numai noi suntem opriţi de a ne învăţa copiii noştri în şcolile noastre moldoveneşti. Numai noi n'avem nici un fel de dregătorii, de instituţii naţionale. Biserica, singura noastră mângăiere de odinioară, şi acea ni s'au înstrăinat, săvârşindu-se întrânsa slujba mai mult în sloveneşte, decât în moldoveneşte. Numai noi, moldovenii basarabeni, ne simţim în ţara noastră, care e udată cu atâta sânge strămoşesc, ca într'o ţară străină*"... Articolul se termină cu o strofă din poezia „*Deşteaptă-te română*"...

Aproape în fiecare număr al ziarului găsim aceleaşi idei. O serie de articole sunt consacrate chestiunii şcoalei naţionale, şcoalei în limba maternă, potrivit principiilor revoluţiei ruseşti. Cele mai multe articole cu privire la chestiunea învăţământui sunt scrise de către D-l M. Vântu, pe atunci învăţător (semna Mihai Furtună, M. Vârtej). „*Odată cu mişcarea liberătoare din Rusia*", citim într'un articol (No. 15 din 16 Iulie 1906), *au înviat şi stăruitoarele cereri pentru asigurarea dreptului de liberă independenţă culturală şi naţională, şi mai întâi dreptul de şcoală naţională pentru fiecare neam din trupul imperiului rusesc*". Autorul arată mai departe că popoarele din Rusia n'au avut dreptul la şcoală naţională şi „prin izgonirea limbii strămoşeşti din şcoli, s'au tăiat şi toate razele luminii şi propăşirii poporului". După autor situaţia în Basarabia este şi mai deplorabilă. „*In Basarabia*", continuă autorul, „*locuitorii de baştină moldoveni sânt aproape 2 milioane. Basarabia, fiind una din cele mai bogate provincii prin firea ei, grânar bun al Rusiei, sub jugul secular al fostului regim, ajunge să fie o pildă de cădere culturală, de în-*

văţătură... Opunerile la propăşirea moldovenilor au fost mult mai puternice, ca la alte popoare". Autorul ajunge la concluzia, că poporul moldovenesc n'are conducători, că intelectualitatea s'a lepădat de neam. In aşa sens sunt scrise numeroase articole în chestiunea învăţământului. Se face apel la învăţători, boeri, preoţi şi ţărani să ia în apărare ideia şcoalei moldoveneşti (No. 44, No. 50). In unele numere ale ziarului, pe prima pagină, cu litere mari, stau cuvintele: *„Ţăranii vor şcoli moldoveneşti"* (No. 48) sau: „Boeri, cereţi şcoli moldoveneşti" sau: *„Vrem şcoli moldoveneşti"* (No. 50). Ideia naţionalizării şcoalei se pune însă în legătură cu autonomia Basarabiei. Acelaşi autor scrie în No. 48 următoarele: „în rând cu şcoli moldoveneşti, noi trebuie cu cea mai mare osârdie şi hotărîre unită să stăm pentru cererea autonomiei pentru toată Basarabia".

Preotul Onofrei se adresează clerului basarabean, chemându-l la o muncă pe terenul cultural şi invocând exemplul clerului din Ardeal, Bucovina şi vechiul regat. *„Astfel"*, citim între altele în articolul din No. 50, *„în Transilvania preoţimea poporană a înscris o filă de aur în cartea străduinţelor norodului românesc (moldovenesc). Preoţii iubitori de neam au fost totdeauna în fruntea norodului, luptând împotriva asupririlor ungureşti şi a celorlalte noroade. De pe urma preoţimei, Românii din Transilvania şi din Ungaria au astăzi şcoli şi biserică pe limba mamă... Cine n'a auzit de Samuil Micul, de Petru Maior, de Şincai şi de lupta lor grea, dar strălucită pentru drepturile norodului nostru în Ungaria. Aceşti preoţi, împreună cu mitropolitul Şaguna, pot fi supranumiţi binefăcători ai neamului nostru"*. Autorul termină, chemându-i la luptă pe preoţi, pentru întroducerea limbii române în şcoală şi biserică: *„Pentru aceasta luptaţi cu toate puterile voastre, ca poporul să dobândească şcoala sa moldovenească şi deci cereţi din toată inima: noi vrem şcoli moldoveneşti şi limba mamă în biserici"*.

Lupta pe care a dus-o ziarul „Basarabia" pentru întroducerea limbii moldoveneşti în şcoală şi biserică n'a rămas fără efecte. Din articolul sub titlul: *„O zi de izbânda a culturii moldoveneşti"*, vedem că în ziua de 26 Octombrie 1906, cu mare solemnitate, s'a deschis tipografia eparhială moldovenească. *„Lupta noastră"*, scrie ziarul, *a fost binecuvântată de Pronie, căci iată o*

învingere însemnată am avut-o în ziua de 26 Octomvrie, când s'a deschis tipografia eparhială religioasă moldovenească, prin stăruinţele preoţilor noştri iubitori de neam". „Dar să nu ne odihnim pe laurii izbânzii", citim mai departe, *„ceiace avem nu este decât un singur pas. Mai avem de dobândit şcoala, limba în dregătorii, divanul moldovenesc, ca în anul 1818 sub Alexandru I. Mai avem de cerut împlinirea celor făgăduite la 17 Octombrie"...*

Ideia introducerei în viaţă a principiului şcoalei materne întâmpină mai multe dificultăţi. In luna Octombrie 1906 adunarea Zemstvei judeţului Chişinău pune în discuţie chestiunea limbii moldoveneşti în şcoală. *„Multă vorbă a fost"*, citim în darea de seamă a acestei adunări, „şi *despre aceia în ce limbă trebuie să fie învăţătura. Pentru limba părintească — moldoveană au stat d. d. Dicescul, E. Suruceanu, Botezatu, Razu, Purcel, Leonard şi alţii... Deputaţii dela ţarani au făcut însă la glăsuire prin bile, glasurile lor s'au despărţit: unii au fost pentru limba părintească alţii împotriva ei. Rezultatul glăsuirii a eşit un lucru neaşteptat: 17 glasuri (împotriva a 13) au recunoscut, că învăţătura trebuie să fie în limba rusă şi îndătoritoare pentru toţi"* (No. 47).

Cum se vede de aici şi din numărul următor al ziarului, o parte din ţărani au votat împotriva limbii moldoveneşti, fiind probabil induşi în eroare de cei interesaţi. Ei şi-au dat seama de greşala pe care au făcut-o şi înaintează o declaraţie preşedintelui Adunării, prin care roagă ca chestiunea să se ia în discuţie din nou. *„Pe când s'a cercetat raportul pentru învăţătura poporană"*, scriu ei *„noi n'am înţeles întrebarea, pusă de d l Preşedinte al adunării la glăsuire şi din pricina asta am glăsuit împotriva învăţământului în şcoli în limba părintească-moldovenească"* (Nr. 48).

Colaboratorii ziarului „Basarabia" duc propagandă pentru limba românească şi pe alte căi. Astfel ziarul publică de mai multe ori un anunţ, prin care se aduce la cunoştinţă că *„cine doreşte a vorbi, scri şi a citi bine româneşte să se îndrepte în scris sau în persoană la D-l Gr. D. Constantinescu"*, care era şi el colaborator la ziar. Din numărul 52 al ziarului aflăm că *„din bunăvoinţa şi prin binecuvântarea iubitorului de neam al St. S. Protoiereului Popovici şi al păr. rector al seminarului s'a ţinut în biserica nouă de lângă ţintirim o predică în limba moldovenească."*

Ideile naționale ale conducătorilor ziarului, se concretizează mai târziu într'o serie de revendicări cu caracter național, care depășesc programul schițat la început. Dela N. 25 ideia unei școli, a unei biserici naționale și a unor instituții cu caracter național, concepția colaboratorilor „Basarabiei“ evoluază spre ideia unei autonomii provinciale, ideie care a fost pusă în practică în anul 1917. Așa în Nr. 12 al ziarului (5 Iulie 1906), găsim un articol întitulat „*Din partea redacției*“, în care se dă un program politic spre care tind Moldovenii.

„*Din primele numere ale gazetei noastre*“, citim în acest articol, „*răuvoitorii ne-au învinuit de separatizm, adică că am dori ca Basarabia să fie împărțită de împărăția rusească. Iar alții căutau să descopere la noi cine știe ce porniri de rezvrătire, anarhism și câte altele*“...

Ziarul arată că el luptă pentru „*ridicarea culturii țăranilor moldoveni din Basarabia și pentru deșteptarea conștiințelor lor naționale*“, fiindcă credința ziarului era „*că pentru orice neam toate bunurile civilizației sunt pierdute, dacă ele nu pot fi pentru dânsul însușite în forma culturii lui naționale*“.

Articolul caută să spulbere părerea, că basarabenii ar manifesta tendința de separatizm. „*Cu toate aceste*“, scrie ziarul, „*împotriva judecății sănătoase și a bunului simț, Românii cari alcătuesc peste trei pătrimi din locuitori din toate neamurile așezate în Basarabia, opriți de a se folosi neîmpiedicați de limba lor în viața lor obștească, de a-și trimite copiii în școlile lor naționale*“.

Mai departe se invoacă „*Așezământul*“ ocârmuirii Basarabiei, dat de către Alexandru I, care acordă autonomie provinciei noastre. Aici se preconizează și ideia înființării unui partid național: „trebuie să ne întrunim cu toții într'un partid național-democrat din Basarabia, ca să putem lupta pentru întrarea în ființă și pătrunderea în viață obștească în Basarabia, potrivit cu împrejurările noastre deosebite, potrivit cu drepturile și principiile hărăzite prin acest manifest“ (manifestul din 17 Oct. 1905).

Ștefan Ciobanu.

(Sfârșitul în numărul viitor).

Când voi muri...

...Va fi într'un amurg banal
De toamnă rece, pe sfârşite...
Părea-vor stradele-adormite
Odăi tăcute de spital...

Din pomi cădea-vor frunze moarte
In ritmul visurilor mele —
Şi-un ultim stol de rândunele
Se va zări vâslind, departe...

Iar eu, printre făclii aprinse,
Voi sta inert... Apoi, sub ţărnă...
Şi peste groapa mea eternă
Vor trece dorurile-mi stinse...

...Ades prieteni, strânşi în jururi,
De mine-şi vor aduce aminte...
Şi voi muri din nou, deapururi,
Când ei vor cobori 'n morminte...

Chişinău, 1933 **Al. Terziman**

PILOTUL

— POEM —

Odată cu umbrele înserării, în casa mea din toate ungherele învie o lume misterioasă.

Aud fâlfâiri de aripi uriaşe, greoaie şi obosite...

Aud şoapte, suspine, plâns înăbuşit...

Cine sunteţi voi şi ce căutaţi aici?

Cine e pilotul, care îşi poposeşte cârdul în casa mea, în mâhnirea umbrelor înserării?

De unde veniţi să vă suspinaţi disperarea în jurul meu?

Noaptea îşi întinde haina neagră. In casa mea e întunerec. Cineva plânge la uşă.

Dece plângi, pilotule?

Eşti în casa mea!

Odihneşte-te o clipă. Scutură-ţi povara pilotajului prin vreme, azi, căci mâne vei porni din nou la drum.

Odihneşte-te în casa mea!

Pilotule, eşti gândul meu etern şi cârdul — amintirile...

Nu plânge aşa amar!..

Elena Dobroşinschi

Problema pactului de neagresiune Sovieto-român.

1. INTRODUCERE.

Pactul de neagresiune cu Rusia a preocupat foarte mult cercurile noastre politice şi a stârnit un interes viu în întreaga ţară.

Insă în cel mai mare grad acest pact trebuie să intereseze Basarabia, întrucât, având de scop normalizarea raporturilor noastre cu Rusia Sovietică, el, după cum se crede, ne-ar putea aduce în mod direct sau indirect ameliorări în situaţia acestei provincii.

Acum când tratativele noastre cu Rusia Sovietică în chestiunea pactului de neagresiune au ajuns la un punct mort, credem de cuviinţă în plină linişte să ne dăm bine seama, ce s'a produs, supunând analizei evenimentele recente şi însemnătatea lor.

Nu vom atinge chestiuni personale cari încă nu sunt pe deplin lămurite. Asupra lor îşi va spune cuvântul hotărâtor istoria diplomaţiei române.

Totodată ţinem să ne exprimăm regretul că până acuma Ministerul nostru de externe nu a pus la dispoziţia publicului, atât în ţară, cât şi în afară de ea, nici o publicaţie oficială cu documente în aşa zisă „chestia Basarabiei".

Aceasta publicaţie ne-ar uşura mult aprecierile cu privire la tratativele cu Sovietele.

Pentru ca să judecăm just însemnătatea pactului de neagresiune, trebue întâiu de toate să examinăm originea lui în legătură cu alte pacte sovietice de neagresiune.

2. LOCARNO ŞI ORIGINEA PACTELOR SOVIETICE DE NEAGRESIUNE.

Naşterea Rusiei comuniste, transformarea Imperiului vast rus într'un laborator de experimente comuniste, nu a provocat o reacţiune vie din partea Statelor europene.

In loc de luptă dârză am văzut o politică şovăelnică şi o serie de intervenţii militare, cari nu au corespuns nici importanţei problemei, nici demnităţii statelor participante.

La urma urmelor Rusia Sovietică a rezistat pe toate fronturile, create împotriva ei.

Ne fiind în stare să doboare pe Rusia Sovietică prin intervenţii, guvernele europene au pornit încercări de a o atrage în sânul statelor europene, cu speranţa că pe cale paşnică ea va evolua spre un regim democratic.

Căderea în 1921 a sistemului comunismului integral, aşa zis „militar“, şi întronarea politicii noui economice au mărit şansele înţelegerii şi a creat iluzii.

Incepe era tratativelor cu Rusia, recunoaşterilor ei „de jure“ şi tendinţelor de a obţine dela ea unele concesiuni.

Anul 1924 este punctul culminant al bunăvoinţei Statelor europene faţă de Rusia Sovietică. După aceasta începe o perioadă a reacţiunei, a desamăgirii, a revizuirii atitudinii. Lupta cu comunismul intern între graniţele Statelor europene se accentuiază.

Credinţa în posibilitatea transformării Sovietelor într'un Stat democratic dispare, ceiace la rândul său contribue la procesul de izolare diplomatică a guvernului Sovietic.

Din nou nasc proectele de intervenţii. De ele încep a se interesa şi guverne.

Cu acest timp coincide intensificarea stăruinţelor statelor europene de a asigura pacea. La 16 Octombrie 1925 — a fost realizat la Locarno un sistem de pacte, prin cari se asigură soluţionarea paşnică a litigiilor şi se stabilesc garanţii.

Atât pregătirea acestor pacte, cât şi încheierea lor, au provocat la diplomaţia sovietică o stare de frică extremă *). Li se părea că cu împăciuirea Europei toate statele europene imediat vor porni în atac împotriva Rusiei Sovietice, ca să distrugă pentru totdeauna această anomalie politică — cetatea comunismului.

Cât de mare era frica, se poate constata din faptul că actualul şef militar al Rusiei, Voroşilov, în Februarie 1926, a declarat că războiul este inevitabil.

---

*) Miliucov. Rusia la frântură. Paris, 1927, vol. I, pag. 362 (ruseşte).

Şi tocmai în legătură cu această teamă apar primele pacte de neagresiune.

Pentru a scoate la lumina zilei intenţiile statelor limitrofe guvernul sovietic a propus, în Martie 1926, Letoniei, Estoniei şi Finlandei pacte separate de neagresiune, după modelul pactelor încheiate de Soviete cu Turcia şi Germania.

In înţelegere cu Polonia ţările limitrofe au propus Rusiei convocarea unei comisiuni prealabile pentru alcătuirea tratatului *colectiv* cu Sovietele.

Temându-se ca convocarea unei asemenea comisiuni să nu ajute cumva organizarea unui front comun al tuturor statelor baltice şi a Poloniei împotriva Rusiei, diplomaţii sovietici au preferat tratative separate.

Pe această cale a fost încheiat primul pact de neagresiune în forma lui definitivă, pact model pentru pactele asemănătoare posterioare, — pactul cu Lituania dela 28 Septembrie 1926 *).

Conţinutul acestui pact este următorul :

Articolul I. Tratatul de pace încheiat la Moscova între Rusia şi Lituania la 12 Iulie 1920 continuă să servească de bază în raporturile între Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice şi Republica Lituaniană.

Art. 2. Uniunea Sovietică şi Lituania se angajează reciproc de a respecta în toate circumstanţele suveranitatea lor, integritatea lor teritorială şi inviolabilitatea frontierelor.

Art. 3. Ambele părţi contractante se angajează a se abţine dela orice act agresiv între ele.

Dacă una din părţile contractante, cu toată atitudinea ei pacifică, este atacată de una sau multe terţe puteri, altă parte contractantă se angajează a nu veni de fel în ajutor sus numitei sau sus numitelor puteri, în cursul conflictului.

Art. 4. In caz dacă una sau multe alte puteri vor încheia un acord politic, îndreptat în contra uneia din părţile contractante, sau în caz de un conflict prevăzut mai sus (în art. 3) sau, în sfârşit, în caz dacă una din părţile contractante ne fiind angajată într'un conflict armat, se va forma o coaliţie de alte pu-

*) „L'Esprit International," Paris, 1927, No. 1, pag. 114 — 118.

teri pentru a stabili împotriva acestei părţi un boicot („boycottage") economic şi financiar, — altă parte contractantă nu va participa nici la un asemenea acord, nici la o asemenea coaliţie.

Art. 5. In caz de conflict între părţile contractante, ele convin de a institui comisiile de conciliaţie, dacă conflictul nu poate fi terminat pe cale diplomatică ordinară.

Compunerea acestor comisiuni, drepturile lor, procedura de urmat vor fi determinate de un acord special ulterior.

Art. 6—prevede ratificarea şi limbile.

Art. 7. Prezentul tratat întră în vigoare după schimbul instrumentelor de ratificaţie şi va rămâne în vigoare o perioadă de timp de cinci ani, în afară de art. 1 şi 2 durata validităţii cărora este nelimitată.

Prezentul tratat rămâne în vigoare automatic din an în an în afară de cazul, dacă părţile contractante exprimă dorinţa, cu 6 luni înainte de expirarea termenului tratatului, de a rupe negociaţiunile în scop de a le stabili pe alte baze.

Prin urmare, tratatul stipulează următoarele obligaţiuni reciproce:

1) respectul faţă de suveranitatea şi inviolabilitatea teritorială,

2) abţinere de la orice agresiune şi de ajutor adversarului în caz de conflict între una din părţile contractante şi a treia putere,

3) neparticiparea la vre-un acord ostil sau la o coaliţie de boicot şi,

4) rezolvirea litigiilor eventuale prin comisiunea de conciliaţie.

3. PACTUL BRIAND-KELLOG ŞI PACTUL LITVINOV.

In 1928 printre conducătorii statului sovietic a pornit un curent nou pentru industrializarea şi maşinizarea Rusiei. A fost întocmit un plan pentru cinci ani (piatiletca), în decursul cărora statul sovietic trebuia să facă enorme sforţări în sus numita direcţie.

Acest scop nu putea fi atins decât prin intensificarea legăturilor comerciale ale Sovietelor cu ţările străine.

La motivul de securitate s'a adăogat şi un alt motiv, nu mai puţin puternic, de a asigura funcţionarea normală a comerţului extern.

Şi iată cum nu se poate mai nimerit pentru Soviete, pe la jumătatea anului 1928, se desemnează în sânul diplomaţiei euro-

pene şi americane un curent în favoarea declarării războiului în afară de lege.

Acest curent, izvorât cu totul din alte premise politice decât cele sovietice, din dorinţa generală a multor popoare de a realiza pe pământul nostru pacea, cu care nu prea se împacă revoluţionarismul bolşevic, a dat roade.

La 27 August al aceluiaşi an a fost semnat de către reprezentanţii Franţei, Angliei şi Dominionurilor ei, ai Statelor Unite Nord-Americane, Germaniei, Belgiei, Italiei, Japoniei, Poloniei şi Ceho-Slovaciei pactul de renunţare la războiu, aşa zis „pactul Briand-Kellog“ *).

Pactul are trei articole, din cari primele două conţin principii, asupra cărora reprezentanţii statelor au căzut de acord, iar al treilea articol prevede dispoziţiuni în privinţa ratificării.

Pactul rămâne deschis pentru adeziunea tuturor celorlalte puteri din lume.

Pactul sună astfel :

Art. 1. Inaltele părţi contractante declară solemn în numele popoarelor lor respective că condamnă recurgerea la războiu pentru regularea diferendelor internaţionale şi renunţă la ele ca instrument de politică naţională în relaţiunile lor mutuale.

Art. 2. Inaltele părţi contractante recunosc că regularea sau rezolvarea tuturor diferendelor sau conflictelor, de orice natură sau de orice origină ar putea fi ele, cari se vor putea ivi între ele, nu va trebui niciodată urmărită decât prin mijloace pacifice.

Tratatul nu are termen.

La Pactul acesta a fost alăturată nota guvernului Statelor Unite din 23 Iunie 1928, prin care se precizează că pactul nu lezează dreptul de legitimă apărare, care este un drept natural, inerent su-

---

*) Strupp. K. Der Kellog-Pakt im Rahmen des Kriegsvorbeugungsrechtes. Leipzig, 1928.

Montluc J. de. Le Pacte Briand-Kellog, Revue de Droit International, de Sciences Diplomatiques et Politiques, 1928, Nr. 4.

Erich R. Le caractère juridique du Pacte de Paris (Revue de Droit. Int., de Sc. Dipl. et. Pol., 1928, Nr. 3).

Lyseu A. Le Pacte Kellog, Paris, 1928.

Le Gall R. Le Pacte de Paris du 27 août 1928, Paris, 1930.

G. Sofronie. Pactul Briand-Kellog. Oradea, 1929.

veranităţii tuturor statelor, că pactul este compatibil cu pactul Societăţii Naţiunilor, acordurile dela Locarno şi tratatele de neutralitate, şi se fac unele observaţiuni asupra caracterului universal al pactului. In sfârşit, se menţionează că violarea tratatului contra războiului de către una din părţi prin recurgerea la arme ar libera automatic pe celelalte părţi de obligaţiile lor faţă de statul violator.

România a aderat la pactul Briand-Kellog la 4 Septembrie 1928. Promulgarea s'a făcut la 6 Februarie 1929 *).

Sovietele au apreciat imediat valoarea acestui pact. Litvinov a informat pe Herbette, ambasadorul Franţei la Moscova, despre hotărârea guvernului sovietic de a adera la pactul de renunţare la războiu, prezentând la comunicarea sa verbală şi o lungă notă scrisă. Această notă conţine unele rezerve, întrucât Sovietele se declară nesatisfăcute cu conţinutul pactului.

Guvernul Sovietic relevează faptul că înainte de apariţia ideei acestui pact el a propus renunţarea, prin pacte bilaterale, nu numai la războiu, prevăzut de pactul Kellog, dar şi la orice agresiune mutuală şi la orice conflict armat.

Pactul nu conţine nici o obligaţie privitor la dezarmare.

Formula, prin care se interzice războiul, permite interpretări diverse şi arbitrare. Guvernul sovietic crede că trebue interzis nu numai războiul ca un instrument al „politicei naţionale", ci şi acela care serveşte alte scopuri, ca de exemplu — represiunea mişcărilor liberatoare ale popoarelor. De aceea trebue să fie interzise nu numai războiul în sensul formal al cuvântului, ci şi alte acţiuni militare, ca de exemplu — intervenţiunea, blocus, ocupaţia militară etc.

In sfârşit, guvernul sovietic socoate că printre mijloacele nepacifice interzise trebue să mai fie puse refuzul de a reînnoi relaţiunile pacifice normale între naţiuni şi ruptura relaţiunilor **).

Cu toate că conţinutul pactului, după cum se vede, nu satisfăcea guvernul sovietic pe dedeplin, el, apreciind avantajiile enorme ce le prezintă acest act pentru asigurarea păcii la graniţele lui orientale, s'a decis să-l pună în vigoare cât e posibil mai curând în cercul restrâns al statelor limitrofe.

De aceiea guvernul sovietic a propus întâiu Estoniei, Letoniei, Poloniei, apoi şi României, de a pune în vigoare pactul Ke-

*) Monitorul Oficial, 7 Februarie 1929, No. 30.
**) Le Temps, No. 24486, 2 Sept. 1928.

llog neîntârziat. La 9 Februarie 1929 a şi fost semnat la Moscova de reprezentanţii acestor state şi Uniunei Sovietelor un acord prin care pactul de mai sus se pune în vigoare în relaţiile mutuale ale părţilor şi se consideră valabil independent de intrarea lui în vigoare între alte state (în scurt „pactul Litvinov").

România l-a ratificat în Martie 1929 *)

Prin pactul Litvinov s'a pus în vigoare pactul Briand-Kellog fără nici o modificare, deci şi fără termen.

4. ORIENTAREA NOUĂ A SOVIETELOR. PACTELE DE NEAGRESIUNE CU POLONIA ŞI FRANŢA.

In 1931 a început o nouă orientare a Sovietelor în politica lor externă. Există două cauze cari au agravat atunci situaţia diplomatică a Sovietelor : prima — schimbările în politica internă a Germaniei, a doua — posibilitatea unui conflict militar cu Japonia.

Se ştie că Sovietele, chiar din momentul primei lor ieşiri pe arena internaţională, se bazau constant pe oarecare prietenie cu Germania.

O preţuiau din două puncte de vedere. Intâiu de toate fără consimţământul şi, poate, participarea directă a acestui stat nu era posibilă nici proectata intervenţie militară europeană în contra Sovietelor, nici blocarea lor economică.

In afară de aceasta, Germania era utilă băneşte, deschizând Sovietelor pe piaţa germană credite considerabile, garantate de stat.

Din partea sa şi Germania se simţia nevoită să stea în strânsă colaborare internaţională cu Sovietele. Păstrarea tratatului dela Rapallo şi fidelitatea principiului anunţat încă de regele Prusiei Frederic al II-lea la sfârşitul veacului al XVIII-lea de „a cultiva amiciţia cu aceşti barbari" — caracterizează evoluţia politicei externe a Germaniei postbelice.

In timpul din urmă cu apariţia hitlerismului a devenit posibilă instalarea la putere a unui curent nou, îndreptat împotriva Sovietelor din motive de ordin intern — pentru combaterea comunismului german şi pentru crearea unei colonizări germane în Rusia, după ce va fi distrusă eventual puterea bolşevicilor.

*) Monitorul Oficial, 27 Martie 1929, Nr. 70.

De altă parte Germania, luptând din răsputeri cu dificultăţile ei financiare proprii, nu mai era în stare să crediteze Sovietele.

In ce priveşte raporturile ruso-japoneze, se pare că Japonia îşi dă bine seama cât de primejdios ar fi pentru ea un război cu Sovietele. Orice războiu, cu toate calculele militare exacte, prezintă un salt în întuneric. De câte ori în războiu au tras foloase nu părţile beligerante, ci terţii!

De aceea Japonia rămâne în espectativă. Iar Sovietele par a nu fi prea dispuse să ia iniţiativa luptei.

Ciocnirea însă nu este exclusă *).

Din aceste motive Sovietele au început să se orienteze în politica lor externă într'o direcţie nouă, căutând o apropiere cu Franţa, cea mai bogată ţară europeană.

Totodată Franţa şi-a schimbat şi ea atitudinea faţă de Soviete. Primele intenţiuni de a se apropia de Soviete apar în Franţa în 1922—1923. Herriot şi de-Monzie sunt promotorii acestei apropieri.

Insă mult timp dorinţa de apropiere se împiedica de chestiunea neregularizată a datoriilor statului rusesc. Comisiunea mixtă francezo — sovietică, care a lucrat la Paris în 1926, nu a dat rezultate.

Concomitent cu nereuşita convorbirilor, năşteau planurile de intervenţie în contra Sovietelor, cari de fapt nu avea şanse să isbutească, deoarece întâmpinau întotdeauna împotrivire din partea Germaniei.

Apariţia hitlerismului a contribuit foarte mult la schimbarea radicală a acestei stări a lucrurilor.

In contra unei eventuale rebeliuni a spiritului naţional german, menită să răstoarne ordinea internaţională existentă în Europa, Franţa a luat hotărârea să se apropie de Soviete, asigurând prin aceasta şi aliatei sale Polonia intangibilitatea graniţei ei orientale.

A contribuit la schimbarea atitudinei franceze faţă de Soviete, probabil, şi ideologia partidelor de stânga, cari stau în Franţa la putere.

---

*) Generalii ruşi *Golovin* (în cartea sa *„Problema Oceanului Pacific în secolul al XX-lea"*) şi *Denichin* (în broşura sa recentă *„Chestiunea rusească în Extremul Orient"*, Paris, 1932) afirmă că războiul japono-rus este foarte probabil.

De aceea, când Sovietele au început să sondeze cercurile diplomatice ale Parisului, dacă a sosit timpul pentru încheierea unui pact de neagresiune între Franţa şi Uniunea Sovietică, terenul a fost bine pregătit.

A urmat răspunsul că încheierea este posibilă, însă cu condiţiunea ca, concomitent cu ea, să fie semnate pactele analoage între Polonia şi România de o parte şi Sovietele de altă parte.

După cum ne-a marturist în Senat d. N. Iorga, Franţa ne-a îndemnat să negociem cu Sovietele.

Au urmat tratativele româno-ruse dela Riga (în Ianuarie 1932), unde Rusia a fost reprezentată de d. Stomoniacov, iar interesele României au fost apărate de d. Ghica.

In cursul acestor tratative România a cerut ca în tratatul de neagresiune să fie specificat teritoriul asupra căruia s'ar întinde puterea tratatului, cu alte cuvinte: teritoriul între Prut şi Nistru să cadă sub asigurarea tratatului în aceiaşi măsură, ca şi celelalte teritorii româneşti. Sovietele au refuzat şi tratativele au fost suspendate.

Cu venirea la putere a guvernului Vaida chestiunea tratativelor noastre cu Rusia, probabil sub presiuni noui din partea Franţei, se pune din nou la ordinea zilei.

Urmează întrevederea între Litvinov şi Cădere, ce serveşte de cauză pentru izbucnirea unei neînţelegeri grave între conducătorii politicei noastre externe, d. Vaida şi d. Titulescu, luând proporţii extrem de mari.

Cu o viteză cinematografică evenimentele urmau unul după altul pe ecranul vieţei noastre publice. Guvernul se schimbă. In sfârşit tratativele noastre cu reprezentanţii Sovietelor se opresc pe un punct mort.

Atunci am dat aliaţilor noştri mâini libere. Polonia şi Franţa au încheiat cu Sovietele pactele de neagresiune.

Pactul franco-sovietic a fost ratificat în ziua de 29 Noembrie 1932, iar cel de al doilea în aceiaşi zi semnat şi cu puţin mai târziu ratificat.

Polonia a avut grijă de a nu prejudicia interesele noastre. In pactul încheiat de ea găsim unele stipulaţiuni cari lipsesc din pactul analog sovieto-lituanian de mai sus şi cari asigură posibili-

tatea de a păstra intacte obligaţiunile ce rezultă pentru Polonia din alianţa sa cu România.

Articolul 2 spune: „In cazul când una din părţile contractante ar fi comis un act de agresiune împotriva unui stat terţ, cealaltă parte va avea facultatea de a se elibera de prezentul tratat, fără o denunţare prealabilă".

Aceasta înseamnă că noi fiind atacaţi de Soviete, Polonia este în drept să fie liberă de obligaţiunile tratatului, fără nici o formalitate prealabilă. Mai departe articolul 4 spune: „Angajamentele stipulate la art. 1 şi 2 din prezentul tratat n'ar putea în niciun caz să modifice sau să aducă atingere drepturilor şi obligaţiunilor decurgând pentru fiecare parte contractantă din acordurile încheiate de ea, înainte de intrarea în vigoare a prezentului tratat, întrucât zisele acorduri nu implică elemente de agresiune".

Notăm că art. 1 şi 2 conţin o formulare obişnuită a pactelor sovietice de neagresiune. Se repetă formulele—tip cu prea puţine schimbări, ca de exemplu că pactul de neagresiune se încheie cu rostul de a desvolta şi complecta protocolul Litvinov din 1929.

Durata tratatului este fixată pe trei ani, cu posibilitatea de reînnoire în mod automat pentru alţi doi ani, dacă nu ar fi denunţat cu 6 luni mai înainte.

Pactul cu Franţa se deosebeşte de pactul polono-sovietic în două privinţi esenţiale, anume: el desvoltă pe larg stipulaţiunile pentru împiedicarea luptei economice (art. 4) şi chestiunea propagandei şi favorizării organizaţiilor ostile (art. 5).

Insă, ca şi tratatul polono-sovietic, el conţine dreptul de a denunţa tratatul, fără o formalitate prealabilă, în caz dacă una din părţile contractante s'ar deda la agresiune îu contra unei a treia puteri.

In afară de aceasta pactul este însoţit de un schimb de scrisori între reprezentanţii statelor contractante, prin cari Franţa cere reînnoirea angajamentului Sovietelor de a nu recurge la violenţă în chestiunile litigioase cu România, iar guvernul dela Moscova afirmă intenţiile sale pacifice faţă de Statul Român şi se arată gata a încheia pactul româno-sovietic în timp de 4 luni, pe unele baze socotite de guvernul sovietic deja stabilite.

Prin tratatele de mai sus Sovietele cu siguranţă vor trage foloase pentru realizarea planului cincinal, deoarece, după semnarea pactului de neagresiune, se preconizează încheierea unor tratate comerciale.

In timpul de faţă Uniunea Sovietică are pacte de neagresiune, în afară de Germania, Lituania, Polonia şi Franţa, încă cu următoarele state: Turcia, Afganistan, Persia, Finlanda, Estonia, Letonia.

Alexandru Boldur,
profesor universitar

In numărul viitor al revistei vom trece la examinarea problemei pactului de neagresiune romăno-Sovietic.

PACEA SFÂNTĂ...

Noaptea ia în stăpânire
Larga boltă azurie;
Melancolică din fire
Ţese, lin, melancolie...

Luna'n slavă se alintă
In fantastică rotire
Către veşnica ei ţintă,
Ce-i eterna revenire...

Cerul pare o grădină
Cu flori galbene sădită...
E o linişte deplină
Peste firea adormită...

Doar pădurea cea bătrână,
Adăpost de taine multe,
Freamăt dulce le îngână
Celor dornici s'o asculte...

C. In.
Ianuarie, 1933. Vorâncău-Soroca

O noapte de toamnă.

Peste fire se aşterne pacea sfântă a tăcerii,
Brazii freamătă a lene, în lumina înserării.
Unda râului rosteşte şoapte dulci în limba ei
Şi 'n lumina fermecată sbor agale funigei.

Brazii contuşaţi în umbre, uriaşi din basme par,
Unduind ale lor creste, şopotesc duios şi rar.
Noaptea-i înveleşte 'n umbră ; e o umbră de mister
Scoborâtă, ca 'n poveste, dintr'un colţ senin de cer.

Şi pârăul gângureşte printre pietre argintate,
Mângâiat de raza lunii, care 'n taină unda-i bate ;
Iar din murmurul ce ese de sub unda-i aurită
Se încheagă o poveste de departe, negrăită.

Luna 'n vale, blândă trece şi surâde printre stele,
Risipind în mii de raze, străluciri de mărgărele.
Stelele în dans de zâne, îşi dau mâinele, se prind
La un loc cu nouraşii sclipitori şi horă 'ntind.

Câte-o stea tresaltă iute, lasă-o urmă şi se stânge
Pare-o lacrimă ce cade, când un ochiu în taină plânge,
Se rostogoleşte iute pe cărarea lungă-a zării.
Care suflet este astăzi hărăzit să-l dăm uitării ?

Linişte. Nu se aude nici o frunză cum foşneşte.
Totul doarme ; chiar pârăul parcă nu mai şopoteşte.
Doar lumina blândei lune, pare-o candelă 'n veghere,
Ce trimite raze blonde, ca o ultimă tăcere.

Miron C. Holban.

Alexandru Sturza.[1])

Aprecierile asupra operelor şi personalităţii lui A. Sturza, încă din timpul vieţii sale, au fost de cele mai multe ori favorabile şi elogioase, deşi, uneori, s'au auzit şi glasurile unui exagerat spirit critic. Astfel este bunăoară aprecierea negativă a lui Dali. Când *Pogodin* se adresă către *Dali* şi Veltman cu rugămintea ca ei să iee parte la redacţia de la *Moskvitianin*, în răspunsul său Dali spune : „Se cere o literatură artistică, daţi nuvele bune, fără acestea nu se poate. Priviri literare, cronica cărţilor, critica literaturii uşoare e neapărat necesară. Colaboratori de-al de Sturza sânt balast". [2])

Apoi în polemica, care avu loc între *Moskvitianin* şi *Sovremenic*, Alexandru Sturza a fost obiectul atacurilor umoristice ale lui K. D. Kavelin dela Sovremenic.

Vorbind despre cartea cu amintirile „unui călător fără voe" a lui Sturza, Kavelin îl ironizează pentru nota accentuat subiectivă şi prezumţioasă a povestirilor. Remarcând observaţia făcută de Sturza însăşi că el numai pentru satisfacerea prietenilor săi a umplut carnetul său de note cu amintiri nelegate între ele, Kavelin adaogă : „In dorinţa de a transmite prietenilor săi evenimentele din timpul vieţii petrecute în despărţire, nu-i nimic rău ori cât de rău ar fi redate evenimentele ; e un lucru particular ; dar dece carnetul de note a apărut în Moskvitianin ? Şi este oare nobil a reda astfel publicului pe un om bun la suflet, care nu are pretenţia de a scri pentru tipar, poate chiar care nu se simte destul de pregătit şi capabil pentru asta, judecând după sincera mărturisire arătată mai sus...

Pe al cui suflet cade păcatul ?" [3])

---

[1]) Vezi *Viaţa Basarabiei* Anul I. Nr. 4 pag. 21.

[2]) Viaţa şi Operile lui M. P. Pogodin de Barsucov, Vol. IX pg. 450 cit. Draganov op. cit.

[3]) Op. Cit. Vol. IX. pag. 25.

I. I. Davidov în scrisoarea către Pogodin de asemeni se arată cu totul nefavorabil lui Sturza, spunând „neapărat este ateu acela ce vrea să apară prea evlavios.“[1])

De asemeni arhiepiscopul *Filaret*, istoricul bisericii ruse, în lucrarea sa: *Privire asupra literaturii ruse duhovniceşti* vorbeşte cu oarecare rezerve despre scrierile lui Sturza: „Alexandru Sturza, proprietar basarabean, este dintre moldoveni destul de învăţat. Lui îi plăcea să scrie despre multe şi nu rareori scria despre ceia ce el însuşi nu ştia precis. Dintre lucrările lui tipărite cea mai bună este *Scrisori despre îndatoririle sfântului cler*; de altfel acestea au fost nu numai corectate, dar şi modificate mult în cenzura duhovnicească dela Moscova. Altfel ele ar fi cuprins multe, multe inexactităţi, lucruri arbitrare şi greşeli.“ [2])

Pe de altă parte însă putem afla în paginile revistelor contimporane cuvinte de multă admiraţie faţă de scriitorul nostru basarabean. Astfel atunci când Gogol se pregătea să plece spre a-şi petrece iarna în Odesa, A. O. Smirnova, îndemnându-l să asculte chemarea lui Alexandru Sturza, scrie: „de mult eu privesc la Odesa ca la o insulă de înviorare numai pentru că acolo trăeşte autorul preţioaselor *Scrisori despre îndatoririle sfântului cler.*

De asemeni I. G. Aksacov scria către tatăl său: „Nu demult am citit o întreagă carte a lui Sturza: Scrisori despre îndatoririle sfântului cler. O carte foarte interesantă — toată viaţa unui preot în conflictul cu diferitele întâmplări şi epoci ale vieţii, expuse în scrisorile lui către un călugăr. Am citit-o cu folos şi au fost momente când doream să fiu preot.“ [3])

Interesante sunt amintirile lui P. T. Morozov „Din amintirile de la Odesa“ [4]), în care ni-l descrie pe Sturza în cercul familiar dela Odesa citind lucrările sale: „In una din Joile de la Odesa ale contesei Edling, când am intrat în salon, societatea stătea împrejurul unei mari mese şi asculta lectura lui A. S. Sturza, fratele stăpânei de casă. Cu o voce încordată şi nuanţată, el citea din memoriile sale un fragment despre caracterul

[1]) Op. Cit. Vol. IX, pg. 26.
[2]) Op. Cit. Vol. X, pg. 303 şi 304.
[3]) Op. Cit. Vol. X. pg. pg. 303—304.
[4]) *Vezi Arhiva Rusă* 1877 Nr. 11 pg. 324—330.

poporului rus. După cuvintele lui Sturza acest popor prezintă o fericită îmbinare a geniului asiatic cu cel european...

„Rusiei, afirma Sturza, îi este predestinat să mântuie şi să organizeze Europa apuseană după cum a făcut în anul 1812, care neapărat trebue să se repete în proporţii mult mai cuprinzătoare; sau heghemonia Rusiei, sau moartea Europei apusene de învăţături falşe şi pasiuni turbate."

Contesa Rocsandra Scarlatovna Sturza — Edling
(născută 12 Oct. 1786, † 16 Ian. 1844)
Din colecţia de fotografii a D-lui M. Poliak.

M. I. Pogodin de asemeni se exprimă în termeni măgulitor pentru Sturza: In el „patria are pe cel mai elocvent şi mai ze-

los apărător al pravoslaviei. Scriind din tinereţe lucrarea care i-a câştigat un nume european, el nu încetează a se trudi spre folosul bisericii şi al literaturii. Nu de mult el a tradus în limbi străine o adunare din învăţăturile lui Inochentie despre păcat, având intenţiunea de a traduce şi pe Filaret şi desigur să aducă la cunoştinţa publicului şi impresiile din continuarea călătoriei sale peste graniţă.“ [1])

Mai mult încă decât Pogodin, cu oarecare entuziasm vorbeşte despre Sturza fostul secretar al cenaclului *Convorbirea, N. D. I. Pisarev :*

„Articolele lui Sturza : Carnetul de note a unui călător fără voe şi articolul despre Inzov sânt admirabile. Am cetit de două ori călătoria lui ; acolo s'au îmbinat profunzimea de gândire, puterea şi vioiciunea imaginilor, originalitatea în expunere şi o limbă elegantă... Sturza a pătruns, a înţăles pe Caramzin şi a ştiut să vorbească cu vrednicie despre el ; el poate chiar să scrie cum scria Caramzin.“ [2])

Prin bogata sa activitate literară, prin preocupările şi înclinările sale spre meditaţie şi prin pătrunderea sa în principiile filozofiei creştine pravoslavnice, Alexandru Sturza se impune ca un spirit dominator al epocii şi numele lui se leagă strâns, nu numai cu operile scriitorilor ruşi contimporani, dar şi străini. Puşchin, în scrisoarea sa dela 14 Octombrie 1823 din Odesa către Kn. P. A. Viazemschi, spunea : „Aici se află monarhicul Sturza ; nu numai că eu sânt prieten cu el, dar într'o privinţă şi gândim la fel, neviclenindu-ne unul pe altul ; la fel, ca şi în versurile, pare-se tot ale lui Puşchin : [3])

Я вкругъ Стурдзы хожу
Вкругъ библическаго,
Я на Стурдзу гляжу
Монархическаго.

Eu merg în cercul biblic al lui Sturza,
Eu privesc la Sturza — monarhicul.

---

[1]) Viaţa şi operele lui Pogodin S. P. 1894. T. VIII pg. 442.
[2]) Viaţa şi Operele lui Pogodin T. IX pg. 27.
[3]) Arhiva Rusă T. I Moscova 1873 pg. 123.

Dar numele lui Sturza se imprimă şi în una din poieziile marelui scriitor german, al cărui centenar civilizaţia mondială recunoscătoare l-a sărbătorit la 22 Martie 1932.

Goethe în poezia intitulată „H...t" spune:

Von Ienischen beharten Molchen
Sieht *Stourdza* sich bedroht mit Dolchen
Er steht! Ein Mann! Dan schreit er laut,
Er flieht, es kommt ein Dolch, die Braut" [1])

* * *

De Salamandrele păroase dela Jena
Sturza se vede ameninţat cu pumnalul
El stă în picioare! Bărbat întreg! Apoi strigă în gura mare,
O ia la goană, vine un pumnal: mireasa.

Aceste versuri sânt scrise în legătură cu atmosfera ameninţătoare, pe care şi-o creiase Sturza în cercurile universitare germane, prin memoriul scris din însărcinarea ţarului pentru congresul dela Aachen 1818 şi în care, prin cunoştinţele ce le căpătase cât timp trăise în Germania, fiind căsătorit cu fiica profesorului universitar german Hufeland, denunţa spiritul revoluţionar şi antireligios al instituţiilor universitare germane, în legătură cu asasinarea de un student a scriitorului german August Koţebue, pe motiv de rusofilism.

In sfârşit, numele lui Alexandru Sturza s'a imprimat şi în povestirile unui reprezentant contemporan al culturii şi îndrumător al năzuinţelor naţionale ale Românilor din Moldova liberă.

M. Kogălniceanu, în discursul său autobiografic din 1891, când Academia Română îşi serba jubileul de 25 de ani, pomeneşte în amintirile sale despre A. Sturza:

„Consilierul de stat Alexandru Sturza, coleg al lui Capodistria, cu carele lucrase mult la Petersburg pentru emanciparea Eladei, rudă a lui Mihail Sturza şi după a cărui recomandaţiune noi furăm încredinţaţi pastorului Ionas, — în timpul petrecerii sale în Berlin, şi aceasta era mai neîntreruptă, era unul din vizitatorii cei mai deşi ai casei pastorului. El priveghea de aproape studiile noastre, ba devenia chiar profesorul nostru de

[1]) Poezia în întregime a fost dată şi tălmăcită sub titlul: Centenarul lui Goethe, de Em. Tr. Simtion, în ziarul Dimineaţa.

religiune. Sub dictarea lui am scris în limba franceză „Etudes historiques, chretiennes et morales“, pe care le-am tipărit apoi în Iaşi şi s'au tradus şi în limbile română, greacă şi rusă“.

In adevăr în anul 1842 au apărut la Iaşi aceste studii cu titlul: Etudes religieuses, morales et historiques par Alexandre de Sturdza, imprimées au frais de M. Constantin de Stourdza, grand Logophète de Moldavie. Sânt cuprinse aici douăzeci de articole, în care sânt expuse consideraţiunile lui A. Sturza despre cercetarea adevărului (cap. I) sau se redau şi se analizează dovezile despre existenţa lui Dumnezeu — argumente logice, scoase din raţiunea pură, sau naturale, luate din contemplaţia naturii, sau morale etc, (cap. II), sau se expune o argumentare etică asupra nemuririi sufletului (cap, III) sau se expun principiile lui Sturza asupra zelului şi toleranţei în materie de religie (cap. XX) etc.

M. Kogălniceanu, care a editat aceste studii, într'o scurtă precuvântare, arată că această lucrare nu a fost destinată publicităţii, ci a fost o lucrare ocazională, la începutul anului 1837, când A. Sturza se afla la Berlin, mai mult un curs de religie şi morală nepoţilor săi — prinţii Dimitrie şi Grigorie Sturza.

Sânt însă de un deosebit interes aprecierile asupra valorii culturale a lui Alex. Sturza, pe care M. Kogălniceanu le presoară în această precuvântare a sa la ediţia din Iaşi a studiilor lui Sturza. „Mărturisesc, spune M. Kogălniceanu, că trebuie să fac toate sforţările asupra mea însumi spre a nu mă întinde în aprecierile despre meritul unei lucrări ale cărei principii respiră morala cea mai curată şi mai creştină, ale cărei idei sânt tot atât de juste pe cât sânt de uşor de înţăles, ale cărei argumente sânt tot atât de evidente pe cât sânt de naturale şi al cărei stil strălucitor şi simplu totodată este la îndămâna tuturor categoriilor de cititori. *Dar pana şi talentul D-lui Sturză, fiind cunoscute şi apreciate în Europa de tot ceia ce este mai distins în litere şi ştiinţe, elogiile mele cu această ocaziune nu ar fi de cât de prisos*“.

De asemeni d-l N. Iorga, în broşura *Continuitatea spiritului românesc în Basarabia*, Iaşi 1918, vorbind despre boierii ale căror nume se întâlnesc „în cele dintăi chiar din actele ce privesc Basarabia“, aminteşte şi despre Sturza: „Cei trecuţi supt alt sceptru puteau spera, de altfel, mult mai mult ca mazilii nobili-

taţi în Bucovina, o situaţie politică într'o ţară care câtva timp s'a bucurat de o largă autonomie şi chiar un rol în viaţa generală a Imperiului. Un Alexandru de Sturdza putea să le servească întru aceasta ca model de imitat" (pg. 7). Sau şi mai precis la pg. 16: „In acest moment, pe la 1830, când în Principate începe noua literatură românească, şcoala nouă a Românilor, ziarul, revista, almanahul, în care, în toate, se cuprinde, tot mai desluşit, idealul unor timpuri nouă, unii dintre Basarabeni sau, în genere, dintre Românii aflători, şi cu mai vechi prilejuri, în Rusia, rămân legaţi numai de dânsa. Astfel Alexandru Sturza, — căruia Stamati-i dedică „Tânguirea unui orb", — cu sora lui, contesa de Edling, care iscăleşte lucrări de literatură: H. Severine. El alcătuieşte scrieri foarte cetite în vremea lui, în care combate, în folosul ortodoxiei şi al autorităţii politice, curentele revoluţionare; la 1834 tipăreşte la Odesa un almanah frances, cu colaboraţia surorii, a francezului Repey şi a mai multor Ruşi".

O privire mai stăruitoare asupra multiplelor lucrări ce ne-au rămas de la Alexandru Sturza verifică şi confirmă acelaş proces de stări sufleteşti contradictorii, pe care destinul îl rezerva unui boier moldovan ca Alexandru Sturza, născut la Iaşi, la 18 Noembrie 1791 şi strămutat, abia patru luni mai târziu, dincolo de apele Prutului spre cuprinsul împărăţiei moscovite.

Crescând şi primindu-şi educaţiunea în cadrul şi în limba rusească, sub obsedarea stărilor prezente, Sturza, în căutarea unei formule de autocaracterizare, spunea însuşi: „fiu de părinţi emigraţi, eu nu cunosc de loc patria mea şi nu ţin la ea de cât prin amintirile părinţilor mei. Rusia este ţara mea; totul mă leagă de ea: religia, datoria, obicinuinţa şi inima" [1]).

Şi totuşi amintirile părinţilor, cum însăşi spune, şi nostalgia tradiţiilor trecutului răsar şi-şi găsesc în pana lui Sturza o expresiune puternică, atunci când vorbeşte despre moldovenii din Basarabia, despre privilegiile acestora în primele decade sub stăpânirea rusească, luând chiar o atitudine critică la înăspririle luate de guvernul rus faţă de această populaţiune. „In 1812 tratatul de Bucureşti uni la Rusia ţara situată între Marea Neagră,

[1]) Vezi Oeuvres posthumes religieuses, historiques, philosophiques et littéraires d'Alexandre de Stourdza. Paris 1859.

Nistru, Prut şi Bucovina — teritoriul austriac luat mai înainte de la Moldova.

Indată împăratul Alexandru dădu locuitorilor ţării o proclamaţie prin organul generalului său, amiralul Ciciagof, că legile, obiceiurile şi prerogativele vor fi menţinute. Poporul moldovenesc îşi păstră libertatea sa individuală și fiecare clasă de locuitori privilegiile lor. După clauzele tratatului de la Bucureşti contribuabilii nu plătiră nici un impozit direct statului până la 1817 și sânt și azi, de la 1812 până la 1835, scutiţi de recrutări. Preoţimea îşi păstră proprietăţile, etc. Totuşi, de câţiva ani, guvernul pare că se căieşte de aceste înţălepte concesiuni. Vrea să rusifice această porţiune a Moldovii, prin măsuri legislative, în loc de a lăsa timpului şi forţei atractive a centrului imperiului grija de a asimila o provincie, pe care legăturile de religie şi raporturile sale de inferioritate în cultura intelectuală trebuie în mod necesar să o aducă spre imitare; este o greşeală, o nerăbdare politică, care cadrează rău cu o putere cuceritoare și tutelară" [1]).

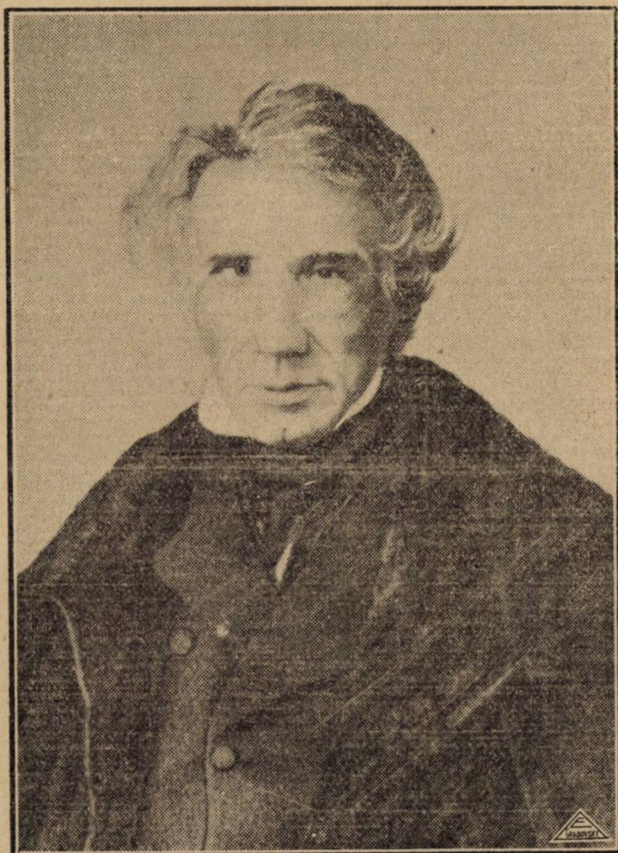
Dacă Alexandru Sturza şi-a scris învăţăturile în limbi stăine, s'au găsit totuşi reprezentanţi ai culturii româneşti cari, chiar în timpul vieţii lui, au tălmăcit şi pentru poporul românesc aceste învăţături. Astfel arhimandritul Eufrosin Poteca ne-a redat: „Enhirid adecă minelnic al pravoslavnicului hristian" în 1832; Neofit Scriban la 1851: „Duplul paralel sau biserica în faţa papităţii". De asemeni la Iaşi în 1844 apar „Invăţături religioase, morale şi istorice, alcătuite în limba franceză de E. S. Tainicul consilier de stat Alexandru Sturza, traduse româneşte de Arh. Filaret Scriban", după cum, cu un an mai înainte, apăruse tot la Iaşi traducerea celei mai răspândite lucrări a lui Sturza cu titlul:

„Epistolii sau Scrisori despre datoriile sfinţitei diregătorii preuţăşti alcătuite în limba rosiană de Ekcelenţia sa consilierul de taină *Aleksandru de Sturza* şi tălmăcite în cea românească de Arhimandritul Filaret Scriban Iaşi 1843".

Alexandru Sturza a fost unul din cei mai înzestraţi moldoveni din Basarabia, unind o inteligenţă pătrunzătoare, cu un spi-

[1]) Vezi Oeuvres posthumes Paris 1858: Système dela Russie par rapport aux provinces conquises et variations à cet égard pg. pg. 133 — 135.

rit cercetător al celor mai diverse cunoștinți, cu o imaginație creatoare și o inimă accesibilă celor mai înalte virtuți creștine. Copleșit de timpuriu de ideia resemnării definitive în pragul desiluziilor și încercărilor vieții pământești, Sturza se retrăgea în sanctuarul unui sistem de gândiri proprii, spunând: „Amor, glorie, bogăție, idoli ai inimii omenești! Incă câți-va ani și eu voi ști să renunț la voi; am învățat să gândesc".

Alexandru Sturza
(Din colecția Arhivelor Statului (Chișinău) de sub direcția d-lui profesor L. Boga)

In panegiricul scris de prietenul său, doctorul D. Dallas, la 1854, aflăm zugrăvit tabloul spiritual al boierului basarabean de la

Manzâri: „Suflet nobil şi înalt, primind impresiunile cele mai sublime şi răspunzând lor fără nici o sforţare, aspirând fără încetare către cerul de unde venise şi neavând alt scop de cât de a se face demn să se reîntoarcă acolo fără nici o ostentaţie, suflet al cărui unică pasiune era pasiunea binelui şi care nu a putut să întâlnească în cariera sa de onoare şi virtute alte suferinţi de cât acele pe care i le produceau poate extrema vivacitate a sensaţiilor sale şi ardoarea extremă a caracterului său" [1]. „Avem convingerea că această moarte, care a întristat adânc toate clasele concetăţenilor noştri, va avea răsunet în toată Rusia, în toată Grecia, în Moldova şi în multe părţi ale Europei" [2].

Iar notiţa premergătoare ediţiei franceze a operelor lui Alexandru Sturza, care apare la Paris după moartea sa, se încheie cu cuvintele:

„In dimineaţa de 13 Iunie 1854, la vrâsta de 62 de ani, se stânse această viaţă atât de preţioasă, de utilă şi apreciată de toţi acei ce se închină cu respect înaintea adevăratului merit. Să odihnească în pace sufletul său în sânul lui *D-zeu şi amintirea să-i fie* deapururi onorată în Rusia şi printre toţi acei care, ca el, preferă gloria lui Dumnezeu tuturor gloriilor din această lume"!

Astfel se profilează, din cadrul propriilor cugetări, imaginea marelui boier basarabean Alexandru Sturza, care, în anii adânci ai bătrâneţii, se retrăgea din cercurile înalte ale lumii ruseşti dincoace de Nistru, la conacul moşiilor sale, la Manzâri din ţinutul Tighinei, să-şi povestească de aici impresiile puternice culese din contactul cu marii scriitori ruşi de pe străine locuri.

Originea lui românească este pentru noi o mândrie şi atunci când îl privim sub prisma obiectivităţii şi fără o teză preconcepută pe evlaviosul admirator şi tălmăcitor al sfintelor tradiţii ale pravoslaviei, convins şi convingător luptător pentru învăţăturile curate şi mântuitoare ale bisericii.

Fără îndoială, nu sânt pentru noi lipsite de interes povestirile din care răsare un întreg şir de tablouri cu cele mai reprezentative figuri ale culturii şi literaturii ruse din prima jumătate a secolului al XIX, aşa cum apăreau ele înţălegerii unui cărturar basarabean cum a fost Alexandru Sturza.

---

[1]) Vezi ediţia franceză Oeuvres posthumes, Paris 1859.

[2]) Ibidem.

Şi dacă, reconstituind vremuri dispărute, glasul durerii pentru umilinţele conaţionalilor lui Moldoveni rămase mut dealungul nenumăratelor sale povestiri şi dacă aceste povestiri au fost năpădite de o lume străină cu alte aspiraţii şi alte idealuri, în schimb, spiritul lui Sturza s'a avântat cucernic, mai presus şi de aceste credinţi, spre limanurile netulburate ale unei universale înfrăţiri creştine.

Şi dacă, în timpul când Alexandru Sturza gândia şi trăia rătăcitor în ţinuturile de dincolo şi dincoace de Nistru, sosise acum şi momentul când din alt colţ al pământului românesc cotropit de străini, din catedrala de la Blaj, suna glasul lui Bărnuţiu, vrăjit de poruncile unui destin ce trebuia să se împlinească,.... „Uniţi-vă cu poporul toţi ca să nu rătăciţi, pentru că poporul nu se abate de la natură, nici nu-l trag aşa de uşor în partea lui străinii, cum îi trag pe unii din celelalte clase... iar când vi se va părea lupta cu neputinţă, când se vor râdica greutăţile asupra voastră, ca valurile mării turbate asupra unei corăbii, când principele întunericului va deslega pe toţi necuraţii şi-i va trimite ca să rupă legăturile frăţiei voastre şi să vă abată dela cauza şi iubirea gintei voastre spre idoli străini, aduceţi-vă aminte atunci cu câtă însufleţire şi bărbăţie s'au luptat străbunii noştri din Dacia, pentru existenţa şi onoarea naţiunii noastre"... apoi, nu va fi acela cuget cinstit care să tăgăduiască că acest glas nu a înfiorat şi adâncul inimei moldoveneşti din Basarabia; glasul lui Bărnuţiu a străbătut Carpaţii răsbind până pe pământul înstrăinat al Basarabiei; şi în curând s'au arătat oamenii care „înfioraţi s'au unit cu poporul ca să nu rătăciască".

Dar despre aceştia — unii trăitori încă — unui viitor cronicar literar îi vor fi hărăzite cele mai duioase pagini din evocarea tradiţiilor, sentimentelor şi conştiinţei pentru libertatea naţională a Moldovenilor din Basarabia.

Iar figura culturală a lui Sturza, precum a fost, rămâne să fixeze o epocă premergătoare redeşteptării.

I. Negrescu.

In grădina inimii mele...

NATALIEI

Când ochii tăi drăgostitori
Nu's mohorâți — să nu te miri:
Că 'n pieptul meu — ca 'ntr'o grădină —
Cresc dedițel și trandafiri...

Se 'ntrec atunci miresme moi
Cu radieri de paradis;
Albine, gâze, fluturași —
Par funigei cu-aripi de vis...

Lăstuni, prigori și ciocârlii
Inalță ode 'n înălțimi:
Iți pare-aevea că asculți
Un cor de candizi serafimi...

Ca 'n basme dulce — în susur —
Țâșnește apa 'ntr'un bazin:
De-un curcubeu înrourat
Tresaltă'un iris cristalin...

O rază dacă n'ai sfiit
Din maiestatea-ți de regină:
De sărbătoare 'mpodobită
Mi-e inima — ca o grădină...

Străbătătoarele-ţi priviri
De's reci — stilete ce omoară:
Adio sunet şi parfum,
Molcomi fiori de primăvară...

Şi trandafiri şi dediţei
Se ofilesc pe peţiol,
Albine, gâze, fluturaşi
Şi-amoarte zumzetul domol...

Lăstuni, prigori şi ciocârlii,
Aleanu 'şi poartă 'n alte zări:
Ca 'n ţintirim în pieptul meu
Auzi suspine şi-aiurări...

Iar curcubeul — ca 'ntr'o mască —
Şi-ascunde chipul într'un nor
Şi zeul din bazin tânjeşte:
Ca un copil încins de dor...

Atâta timp cât ochii tăi
N'or fi ca ruga-mi de blajini:
In parcul inimei vor creşte —
Sădiţi de ciudă — mărăcini...

Cesar Stoika.

Bătrînul clopotar.

Invingătorii pătrunseră prin partea de nord a oraşului, în rînduri strânse, trimiţând înainte patrule călări în recunoaştere. Puseră îndată mâna pe poştă şi telegraf, pe gară şi pe toate autorităţile.

Oraşul se umplu de-odată de soldaţi şi ofiţeri, cu mersul ţeapăn şi dîrz, cu primirea duşmănoasă şi bănuitoare.

In curând veni ordinul ca toate clopotele să fie predate autorităţilor de ocupaţie.

Când acesta fu adus părintelui Sofronie de la „Vovidenie“, biserică veche şi vestită, el spuse bavarezului bărbos:

— Bine, bine, ne vom conforma. Apoi luă în mânile lui cărnoase, tremurînd, hârtia scrisă într'o limbă neînţeleasă lui. Se sperià de pecetea mare, roşie şi de slova strînsă în rânduri regulate, ca nişte coloane în marş. După o clipă de şovăială, el porunci să vie paraclisierul.

Acesta, un bătrân înalt, cu barba de patriarh, adus din spate, se înfăţişă smerit, învârtind cozorocul între mâini.

— Iaca, Ivane, ce porunceşte stăpânirea, zise jenat părintele Sofronie; trebue să dăm clopotele...

Paraclisierul, cam surd, nu înţelese dintr'odată, ci se apropiă de preot, întinzând urechea:

— Să dăm, să dăm?

— Să dăm clopotele, Ivane, spuse mai tare părintele, cu un oftat. Imi pare foarte rău, dar ce avem să facem? Aşa spune stăpânirea şi trebue să ne supunem. Ştii ce spune la cărţile sfinte.

Bătrânul paraclisier se îngălbeni, apoi se împurpură, parcă ar fi băut de-a duşca un stacan de rachiu, şi zise cu vocea surdă:

— Să dăm clopotele, care vestesc voia lui Dumnezeu? Nicio-dată, părinte!

Preotul obişnuit cu ascultarea se irită.

— Ce vrei să facem? Ei sunt stăpâni acum. Ce, vrei să ne împuşte?

— Şi de ar fi să ne şi împuşte, spuse bătrânul, ridicând de-o dată bustul şi privind cu tărie pe preot cu ochii săi albăstrii. Am văzut de-atâtea ori moartea în faţa, şi în Balcani şi aiurea... De două-ori nu m'or omorî.

— Dar bine, încearcă să-l convingă preotul Sofronie, luând tonul de propovăduitor, dar bine, fiule, gânditu-te-ai că a te împotrivi este un lucru şi zadarnic şi primejdios? Căci, după cum zice şi apostolul Pavel în epistolă către Corintieni, Cap...

— Nu părinte, nu! Eu nu ştiu ce zice apostolul Pavel. Eu ştiu ce-mi zice inima mea. Nu trebue să dăm clopotele sfintei biserici unor duşmani, unor cotropitori aduşi de Sătana. Sfinţia-ta, cum crezi, dar eu clopotele nu le dau.

— Duhul răsvrătirei a intrat în voi în toţi, zise iritat părintele Sofronie, întorcîndu-i spatele şi eşind cu paşi greoi din odae, de se cutremurară podelele.

Ivan clopotarul rămase întâiu ca uluit, apoi eşi gîrbovit din odaia preotului.

Se îndreptă spre biserică, ce se ridica mare şi albă, în mijlocul pieţii, îmbâcsită de vânzători şi precupeţe de merinde şi zarzavaturi.

El urcă cele o sută de trepte vechi ale clopotniţei, care trosneau la fie care apăsare, şi, de abia trăgându-şi sufletul, se opri în faţa clopotelor lui.

— Dragele mele, zise el, cu duioşie de părinte, — eu nu vă am decât pe voi... Şi acum să vă părăsesc? Să vă ia cotropitorii? Să facă din voi gloanţe?"

Şi privi cu ochii umezi cele şapte clopote de diferite mărimi, cu faţa lucie şi sărutată de vremuri. In mijlocul clopotelor, se răsfăţa „Cântătoarea", un clopot mare, vechiu, de înălţimea unui om, cu relieful Maicii Precistii pe el şi inscripţiuni vechi slavone. Marginile lui străluceau de atâtea lovituri ce primise în toată vârsta lui.

Avea un sunet atât de puternic, că se auzea de prin satele vecine de peste râu şi glasul lui ţinea cât o fugă de cal.

In partea stângă atârna „heruvimul" cu un sunet limpede şi mîngăetor; apoi „surorile", două clopote noi, strălucitoare şi,

în sfârşit, „lebăda cu puii", un clopot lungueţ, cu două clopote mai mici lîngă el, netede ca argintul.

Clopotarul îşi trecu de după mijloc frînghia „Cântătoarei", apucă în ambele mâini frînghia „surorilor", iar cu piciorul prinse de frînghia legată de fer a „lebedei" şi începu să tragă din tot corpul, punând în mişcare limba grea de câteva puduri a „cântătoarei".

De-odată, în dimineaţa fragedă de primăvară, năvaliră măreţe şi mîngăetoare, sunetele clopotelor lui iubite, plutind departe, peste fluviul liniştit şi umplând sufletul tuturor credincioşilor, de o evlavioasă reculegere.

„Cântătoarea" vibra cu un bas profund, cotropitor, — „heruvimul" scotea sunete aproape omeneşti, iar „surorile" izbucniră într'o cascadă argintie, care răspândi în piaţa vastă o veselie solemnă şi dulce.

Bătrânul obosit, dar vesel acum, îşi mîngâia cu palma clopotul.

— Astăzi îmi place cum ai cântat, dar Duminica trecută îţi era sunetul cam dogit...

—Dar tu, lebădă, ce ai? Nu-ţi prieşte văzduhul? Fata tatii!.. Las, că se face cald în curând."

Şi bătrânul tăinuia cu clopotele lui, îşi spunea păsurile, pe când jos credincioşii începură să se strângă, îndreptându-se spre biserica măreaţă, strălucind sub razele soarelui.

Soseau încet orăşeni în haină de sărbătoare, ţărani cu brîuri mari roşii, cu feţele posomorâte, — femei tinere şi copii.

Câte-un cinovnic, în uniformă şi cu cozoroc, apărea, făcând în pridvor o cruce mare.

Vestea despre luarea clopotelor pătrunse ca un iureş printre enoriaşi şi grupuri stau adunate, şopotind, femeile mai la o parte, cu feţele îngrijate, sub broboadele lor multicolore.

Părintele Sofronie apăru din altar, spătos şi gras, cu faţa îngândurată şi pălită, ca după o noapte de nesomn, şi slujba începu...

* * *

A doua-zi, un sublocotenent tînăr, cu faţa trandafirie de domnişoară, cu monoclu şi aer sfidător, veni la părintele Sofronie.

— Părinte, dacă nu execuţi întocmai ordinul comandanturei, zise el sacadat, cu o insultătoare politeţă, — veţi avea să sufe-

riţi consecinţele. Vă dau termen de două zeci patru de ore. Punctum. *Şi aprinzându-şi o ţigară, scoase câte-va rotocoale de fum.*

Părintele Sofronie se pierdu.

— Domnule ofiţer... eu întotdeauna... eu sunt supus... eu îmi dau seama... căci, după cum zice şi apostolul...

— Apostol, neapostol — punctum, *făcu sublocotenentul, întorcându-i spatele.*

Părintele Sofronie, cu barba tremurîndă, porunci să-l cheme din nou pe clopotar.

Acesta veni, cu faţa galbenă şi încruntată.

— Vezi ce faci cu nesupunerea? Iacă ne-am pus în cap comandantura. Trebuie să dăm numai decât clopotele... altfel e rău de noi.

— Dumnetale, părinte, îţi place viaţă tihnită şi fără griji. Eu sunt învăţat cu nevoile. Ce au să-mi facă?

— Dar bine, nu'nţelegi că asta e răzvrătire?

— Numeşte-o cum vrei, părinte. Eu viu nu dau clopotele.

— Dar ei sunt puternici, rătăcitule... ei sunt mulţi, au tunuri, puşti!.. Au să vie cu puterea să ia clopotele... Nu'nţelegi?

— Să vie. Ii aştept...

— Mâine dimineaţă trimet un detaşament şi coboară clopotele, iar tu ai să mergi la închisoare sau, cine ştie? poate chiar te împuşcă şi mă bagi şi pe mine în încurcătură.

— N'ai grijă, părinte. Eu singur am să răspund. Sfinţia-ta poţi să dormi liniştit.

Clopotarul se duse de-a dreptul acasă, la marginea oraşului, pe malul râului. Dintr'o cămară veche scoase un butoiaş de praf de puşcă şi îi potrivi un fitil. Apoi se duse în cămăruţa lui şi, îngenunchiind în faţa icoanelor, se rugă toată noaptea.

Când se crăpă de ziuă, se urcă în clopotinţă şi, cu băgare de seamă, potrivi butoiaşul de pulbere în scripetele de care atîrna „cântătoarea", lăsînd să atîrne fitilul la îndemână.

La răsăritul soarelui, un detaşament puternic de soldaţi din geniu, în chivăre vîrfuite, apăru, aducând o scară mare de incendiu, scripete şi numeroase unelte.

Clopotarul privea resemnat pregătirile soldaţilor, îşi aruncă apoi pentru cea din urmă oară privirea departe peste întinderea ce să desfăşura înaintea lui.

Fluviul curgea maiestos şi întâiele raze ale soarelui se oglindeau în apa sinelie, ducând o dîră tremurătoare de aur roşu, dela un mal la celălalt.

Luntri de pescari plecau la vânătoare şi cântecele lor vesele pătrundeau de departe, ca un ecou.

Clopotarul îşi luă parcă rămas bun de la toate aceste locuri ce-i erau dragi din copilărie şi, suspinând, se duse şi sărută, ca pe nişte fiinţe iubite, clopotele ce fuseseră toată mîngâierea vieţii lui oropsite.

Lacrămi mari, ferbinţi începură să picure din ochii lui înroşiţi, strecurându-se prin brazdele obrajilor.

— Niciodată, niciodată, n'o să mai sunaţi, dragele mele... niciodată n'o să mai chemaţi la rugăciune, la înmormîntare... la veselia nunţilor... ertaţi-mă, dar vede Dumnezeu!.,."

Jos se auziră comenzi scurte şi seci. Pionierii înălţară scara şi un grup porni să urce treptele. Lemnul vechiu trosni şi ţipă sub cizmele grele soldăţeşti.

Clopotarul îşi trecu frînghia marelui clopot pe după umăr şi, înfăşurând celelaalte frînghii pe după gât pentru a avea mâinile libere, aprinse, cu degetele tremurătoare, fitilul.

Sfoara sfârâi şi se urcă în sus, ca un şarpe de foc. Atunci clopotarul, încordându-şi cele din urmă puteri, trase sforile tuturor clopotelor, aruncând în dimineaţa luminoasă un potop de sunete ce plutiră, răspândindu-se ca nişte talazuri plângătoare.

Paşii grei se apropiau pe scară. In prag apărură feţe bărboase, cu baionete, ameninţătoare.

De-o dată!

O detunătură groaznică izbucni, învăluind totul într'un fum negru înăbuşitor, aruncând, ca din praştie, bucăţi de membre, schije de aramă şi frînturi de cărămidă.

Clopotinţa trosni, bubuind, se frînse dela mijloc şi se prăbuşi, potopind sub dărâmăturile ei toată grămada soldaţilor năvălitori...

Un stîlp de praf se ridică de-odată, ca un fum de jertfă, spre cerul de dimineaţă, limpede şi parfumat, pe când un stol de porumbei. spăimîntat, îşi luă zborul grăbit peste râu...

Sergiu Victor-Cujbă.

Navigaţia basarabeană

„Basarabia, cu şesurile ei de cernoziom, ce se'ntind dela Prut înspre gurile Dunării, după fertilitatea ei, poate fi cu drept numită grânarul de sud, deoarece aici, ca şi'n Franţa de sud şi Turkestan, sunt posibile cele mai felurite culturi ale cerealelor şi ale altor produse agricole".

„Navigaţia serveşte la ridicarea stării economice şi a statului însuşi".

„Guvernanţii vor putea fi liniştiţi pentru ordinea în acel stat, dacă duşmănia socială-politică, izvorîtă în majoritatea cazurilor din dependenţe economică, are să fie înlăturată".

Din rapoartele d-lui G. A. Bezveconnâi.

„D-l G. A. Bezveconnâi, care locueşte de vre-o 20 de ani în Basarabia sudică şi care este unul din cei mai însemnaţi şi energici lucrători publici locali, este deasemenea unul dintre cei mai demni funcţionari, cu stagiul îndelungat, în navigaţia amintită".

Din scrisoarea amiralului M. M. Veselchin către generalul A. A. Nilus. Reni. 22 Decembrie 1915.

E greu de-a găsi o ţară mai darnic înzestrată de natură decât Basarabia, care, pe lângă toate bogăţiile sale, este înconjurată şi de căi de comunicaţie fireşti — fluviile şi marea.

Totuşi, din cauza complicaţiilor diplomatice [1]), folosirea organizată a apelor, către care din vechime tindea omenirea, s'a început numai în vremurile cele mai recente.

In 1856 congresul dela Paris a recunoscut Dunărea — această însemnată arteră europeană — fluviu internaţional, încredinţând supravegherea lui unei Comisii europene, a cărei delegaţie s'a prelungit de către conferinţa dela Londra (1883). Formarea acestei Comisii a eftenit transportul, formând astfel centrele de tranzit ale nordului Balcanilor — Galaţi şi Brăila, apoi Constanţa.

---

[1]) Basarabia a trecut la Rusia în 1812. In 1829 i s'a adăogat delta Dunării. In 1856 judeţele Cahul şi Ismail s'au retrocedat Moldovei, iar în 1878 a revenit la graniţele dela 1812.

Grija principală a Comisiei a fost curăţirea uneia dintre gurile deltei dunărene.

Primul cercetător în această privinţă a fost inginerul Gartlay (1857). Din punct de vedere economic — apropierea de Constantinopol — şi strategic — depărtarea de Rusia — el a recomandat braţul Sf. Gheorghe.

Proectul n'a fost acceptat, iar până la alte hotărîri, ca să nu sufere comerţul din cauza nenavigabilităţii deltei, s'a curăţit braţul Sulina (1861), care a şi rămas până'n prezent.

Prima campanie de navigaţie oficială — cea austriacă — s'a fondat pe Dunăre în 1833. I-au urmat societăţile italiene, franceze şi ruse, ajungând după ei şi Grecii, nu demult izgoniţi din România (1821).

Navigaţia proprie română, chiar şi 'naintea războiului mondial, a fost efemer reprezentată. Astfel, de ex. pe Prut din 200 de vase ce circulau — 100 erau greceşti, vreo 80 ruseşti şi vreo 15 româneşti.

Grecii s'au aşezat la Galaţi, arătându-se şi ei „buni" români; de fapt însă ei rămâneau aceiaşi în sufletul lor mercantalist. La ivirea unui conflict cu guvernul român, ei nu s'au jenat să părăsească Galaţii, prefăcându-se în „Ruşi", şi cu 200 de vase să se 'nscrie pentru oarecare vreme în portul Reni.

Ultima năvălire a Grecilor a fost foarte asupritoare pentru Basarabia, resimţindu-se mai ales pe la 1900.

S'a format o clică — un sindicat în frunte cu fraţii Atanasulis din Galaţi.

In Basarabia operau agenţii lor: Cavalioti, Cafriţa, Cuţolinis, Cricopulo... Mai toţi aceştia au venit aici după 1880, îmbogăţându-se prin sprijinul compatrioţilor, aşezaţi mai demult. Atanasulis numai dealungul Prutului rusesc avea 10 biurouri şi vre-o 50 agenţii, cari terorizau ţara, monopolizând transportul, prăvăliile, cârciumile, unde, înşelând la cântărire şi mai ales cu mici credite, ei preluau apoi astfel, cu preţuri de nimic, recoltele bogate.

Exemplul lor a atras încoace şi pe evrei, bancheri din Odessa şi Galaţi — Brodski, Dreifus..., negustori din localitate — Şpinadel, Şafter..., mai ales pe agentul băncii Ruso-Asiatice, un oarecare Probst.

Pentru a limita extraordinara exploatare, în 1886, la Odessa, conform dorinţei guvernului, s'a înfiinţat de principele Gheorghe Eugen Gagarin (nepotul diplomatului Alexandru Scarlat Sturza) Societatea pe acţiuni de Navigaţie pe Marea Neagră şi Dunăre.

La 'nceput însă ajutorarea exportului local a fost foarte slabă, iar un an neroditor — 1833 — a adus Societatea aproape la faliment. A salvat-o subvenţia statului, care a răscumpărat şi o bună parte a acţiunilor.

In curând totuşi acţiunile în valoarea nominală de 250 ruble nu se mai cumpărau nici cu 40. Atunci, mulţumită agentulului principal al Dunării, Gavril A. Bezveconnâi, s'a descoperit cauza principală a nereuşitelor — amoralitatea sub-directorului P. Lobazin, care opera în strâns contact cu directorul de stat E. Cociotov.

S'a început vestitul proces „Cernomorscaia Epopeia", care a zguduit bazele putrede ale biurocraţiei ruse.

G. Bezveconnâi, de teama crahului Societăţii, învinuit de calomnie, mulţumită înaltei imparţialităţi a prim-preşedintelui Curţii de Apel din Odesa, V. V Davâdov, [1]) a trecut procesul la Senat, care, prin sentinţa dela 14 Martie 1903, i-a dat satisfacţia cinstei sale. Achitat, el a fost rechemat la funcţii mai înalte, iar directorii destituiţi.

Societatea, transformată în 1903 în Navigaţia Rusă pe Dunăre, s'a reorganizat pe baze etative.

In 1905 a murit princ. Gagarin, lăsând milioanele sale Navigaţiei, care, cu toate începuturile sale comerciale şi conducerea semi-autonomă, a trecut cu totul la stat în 1907, primind un „Aşezământ" special.

De acum înainte soarta Navigaţiei a fost strâns legată cu activitatea noului ei conducător în Basarabia — G. A. Bezveconnâi [2]).

[1]) Despre Davâdov, cu ocazia judecării antisemiţilor dela 1903, scrie guvernatorul Basarabiei, princ. S. D. Urusov. Notiţele guvernatorului St.-Petersburg. 1907.

[2]) Gavriil A. Bezveconnâi îşi trage origină dintr'o veche familie cozăcească din Ucraina. Strămoşul său a fost colonelul polon Adam Bohuş, armurii „Polcoziţ", poreclit pentru casa sa in stradă fără ferestre — „Bezvicon" (veac. XVII). Nepotul său, sutaşul Grigorie (1710), a lăsat un nepot, Antön, „voiscovoi tovarişci", in 1786 înscris în rândurile nobilimii Kievului. Fiul acestuia, Simeon, sutaş-hatman, pentru ucrai-

Dânsul a atras asupra sa atenţia încă din ultimul deceniu al veacului trecut, când articolele sale, pline de vaste proecte şi cunoştinţe, au început să apară în ziarele din Odesa [1]).

In 1900 el a fost însărcinat de-a descrie regiunea, aproape necunoscută, a Basarabiei, de-alungul Prutului.

G. Bezveconnâi a trecut personal prin ţară, întocmind un raport, în care a scos în relief starea de asuprire a ţărănimii.

Cu o asemenea însărcinare a călătorit şi pe Dunăre până la Belgrad.

Ca urmare a acestor însemnate rapoarte, nepublicate fiind confidenţiale, el a fost trimis să reorganizeze linia dunăreană şi să puie temelia navigaţiei pe Prut. S'au deschis porturi fluviale la Cahul, Leovo, — etc. şi s'au înfiinţat unele biurouri şi'n străinătate.

După „Epopeia" G. Bezveconnâi a fost numit inspector general şi agent principal pe Prut şi Dunăre.

Reni, Ismail, Chilia, Vâlcov... au devenit puncte marcante prin export.

In ce priveşte linia Prutului: Măcăreşti, Nemţeni, Poganeşti, Leovo, Fălciu, Goteşti, Cahul, Brânza... ea a primit un atât de mare interes, încât G. B. s'a mutat şi el la Leovo.

---

nofilism a suferit multe prigoniri, pierzând o mare parte din avere. In familia nepotului său, moşierul Andrei, avocat după instrucţie, la 24 Martie 1860 s'a născut Gavriil Bezveconnâi. După o educaţie în casa părintească în moşia din Sorocinţă (Poltava), el a făcut studiile într'un pension al nobililor. Rămas copil la moartea tatălui, în familie aproape ruinată, G. B. a început serviciul la calea ferată din Harcov (1879—88), trecând apoi, prin protecţia rudei sale, şambelanul M. N. Alferaki, şef de control la Odesa în Soc. Navigaţiei. Ceva mai târziu a fost mutat la Ismail ca agent principal al Dunării.

[1]) G. B. este un erudit publicist cu stilul frumos şi energic. Are o mulţime de articole semnate şi cu pseudonimuri: „Basarabeanul", „Bătrănaşul", „Observatorul", „Prutianul"... A scris în ziarele: „Foaia Odesei", „Cuvântarea Rusă" (Odesa), „Basarabeanul", „Prietenul", „Viaţa Basarabiei", „Basarabia", „Cuvântarea Noastră" (Bucureşti) „Cuvântul Basarabesc"... In aceste ziare găsim de asemenea date amănunţite asupra activităţii sale.

Conu Ghiţă Madan, venerabilul moşneag basarabean, care dela Hasdeu încoace a cunoscut pe toţi oameni însemnaţi ai Basarabiei, chiar zilele aceste vorbind despre G. B., a zis că-l cunoştea, de „mare scriitor, economist şi orator".

Dânsul a atras asupra sa atenţia încă din ultimul deceniu al veacului trecut, când articolele sale, pline de vaste proecte şi cunoştinţe, au început să apară în ziarele din Odesa [1]).

In 1900 el a fost însărcinat de-a descrie regiunea, aproape necunoscută, a Basarabiei, de-alungul Prutului.

G. Bezveconnâi a trecut personal prin ţară, întocmind un raport, în care a scos în relief starea de asuprire a ţărănimii.

Cu o asemenea însărcinare a călătorit şi pe Dunăre până la Belgrad.

Ca urmare a acestor însemnate rapoarte, nepublicate fiind confidenţiale, el a fost trimis să reorganizeze linia dunăreană şi să puie temelia navigaţiei pe Prut. S'au deschis porturi fluviale la Cahul, Leovo, — etc. şi s'au înfiinţat unele biurouri şi'n străinătate.

După „Epopeia" G. Bezveconnâi a fost numit inspector general şi agent principal pe Prut şi Dunăre.

Reni, Ismail, Chilia, Vâlcov... au devenit puncte marcante prin export.

In ce priveşte linia Prutului : Măcăreşti, Nemţeni, Poganeşti, Leovo, Fălciu, Goteşti, Cahul, Brânza... ea a primit un atât de mare interes, încât G. B. s'a mutat şi el la Leovo.

---

nofilism a suferit multe prigoniri, pierzând o mare parte din avere. In familia nepotului său, moşierul Andrei, avocat după instrucţie, la 24 Martie 1860 s'a născut Gavriil Bezveconnâi. După o educaţie în casa părintească în moşia din Sorocinţă (Poltava), el a făcut studiile într'un pension al nobililor. Rămas copil la moartea tatălui, în familie aproape ruinată, G. B. a început serviciul la calea ferată din Harcov (1879—88), trecând apoi, prin protecţia rudei sale, şambelanul M. N. Alferaki, şef de control la Odesa în Soc. Navigaţiei. Ceva mai târziu a fost mutat la Ismail ca agent principal al Dunării.

[1]) G. B. este un erudit publicist cu stilul frumos şi energic. Are o mulţime de articole semnate şi cu pseudonimuri : „Basarabeanul", „Bătrânaşul", „Observatorul", „Prutianul"... A scris în ziarele : „Foaia Odesei", „Cuvântarea Rusă" (Odesa), „Basarabeanul", „Prietenul", „Viaţa Basarabiei", „Basarabia", „Cuvântarea Noastră" (Bucureşti) „Cuvântul Basarabesc"... In aceste ziare găsim de asemenea date amănunţite asupra activităţii sale.

Conu Ghiţă Madan, venerabilul moşneag basarabean, care dela Hasdeu încoace a cunoscut pe toţi oamenii însemnaţi ai Basarabiei, chiar zilele aceste vorbind despre G. B., a zis că-l cunoştea, de „mare scriitor, economist şi orator".

Deasemenea a fost organizată tot de dânsul linia basarabeană maritimă şi cea nistriană: Olăneşti — Cetatea-Albă, d-sa devenind astfel nu numai conducătorul, dar şi însufleţitorul întregii navigaţii din Basarabia.

Până la 1918, din iniţiativa lui G. B., mii de lucrători erau ocupaţi în diferite localităţi ale provinciei cu construirea de clădiri, elevatore, înzestrate cu uscătorii şi curăţitorii pentru cereale, magazii, rezervoare, cisterne, şosele şi alte drumuri de apropiere, se ridicau poduri, linii de telegraf şi telefon, se uscau bălţile, se luminau, pavau şi civilizau cele mai întunecate ţinuturi ale acestei regiuni aproape sălbatice. Apoi s'a ocupat şi de cultura populaţiei, însă nu numai prin şcoli, ci şi prin ajutorarea reală, pentru care se zbătea mult G. B.

„Bogăţia populaţiei condiţionează cerinţele culturale ale şcoalelor — scria dânsul.

Constituţia dată unui popor incult nu-l va înălţa la nivelul celor luminaţi.

Numai treptat, prin însuşirea unei vaste culturi economice, care va aduce foloase reale populaţiei luminate de şcoalele ce vor răsări, vom ajunge la contribuţia ţărănimii în guvernarea statului. Repet, — ţărănimii culte, din momentul asigurării sale economice.

In îmbogăţirea cea mai largă a populaţiei stă adevărata democraţie!"

In Basarabia chestia ţărănească cea mai trainică este agricultura, care garantează existenţa a $^{9}/_{10}$ din populaţie, asigurând ţara din punctul de vedere economic, deci şi din cel social-politic.

In vederea acestor împrejurări G. Bezveconnâi sprijinea aducerea seminţelor, inventarului modern, a îngrăşămintelor pentru sol, şi a vitelor de rasă...

De către dânsul au fost înfluenţaţi şi moşierii mari, prietenii săi: Cara-Vasili (Cahul), cumnatul lor Crăciunescu, Marateo (Leovo), Davidoglo (Fălciu), fraţii Zahariadi şi alţii [1]).

---

[1]) Mai toţi aceştia au fost Greci aşezaţi mai demult în Basarabia şi românizaţi cu timpul: Dimitrie şi Alexei D. Cara-Vasili au fost cunoscuţi oameni de bine ai Basarabiei româneşti de după 1856.

Alexei, ca şi Dim. Const. Crăciunescu, a fost membru al Parlamentului român. Oameni de o cultură deosebită. Cara-Vasili (năs. 15 Sept. 1846) a terminat facultatea juridică din Paris, fiind şi 'n Rusia membru al Dumei Statului, iar Crăciunescu, după studii la liceul 1 din Chişinău şi universitatea din St. Petersburg, a fost membru al cercului „basarabenilor dogmatici" al fraţilor Leonard.

In acelaş timp s'a început şi eliberarea ţărănimii din ghiarele cămătarilor.

Fără o „fericită“ conversie, aproape toate datoriile s'au acoperit însăşi de ţărănime. G. B. a îndemnat şi-a ajutat la organizarea societăţilor de credit mărunt ţărănesc, asociaţiilor de agricultură, cooperativelor...

După exemplul Statelor Unite s'au făcut ţărănimii creditări pe gajul cerealelor înmagazinate. S'a propus de asemenea eliberarea chitanţelor pentru cereale depuse, care chitanţe (certificate varante), fiind garantate de Societatea de Navigaţie, circulau aproape ca moneda de hârtie.

Din magaziile „Navigaţiei“, unde cerealele erau asigurate de orice întâmplare neprevăzută, vânzarea se făcea direct consumatorului, ocolindu-se mâinile exploatatorilor-toptangii. Pentru acest scop, în porturile străinătăţii s'au format „Standarte“ — expunerea speţelor clasificate ale grânelor, după care se făcea comanda.

Pe lângă magaziile Navigaţiei s'au clădit şi cele comunale. Nu s'a ajuns încă la mecanizarea deplină a muncii, cântărirea şi preţuirea grânelor de inspectori speciali, însă G. Bezveconnâi proecta şi aceasta, dovedind că manipularea uşoară a grânelor în cheile elevatorilor dădea naştere la abuzuri de încredere.

De toate aceste directive s'au folosit primii bogaţii coloniştii germani şi bulgari. Cei de urmă, l-au ales pe G. Bezveconnâi — „binefăcătorul ţărănimii Basarabiei sudice, pentru meritele şi activitatea sa deosebit de energică“ — epitrop de onoare în Societăţile de credit ţărănesc din 24 (27) comuni cu centrul la Bolgrad.

Dânsul a ocupat această demnitate mai mulţi ani dearându şi, precum au declarat delegaţii coloniştilor în 1916 la Reni, înaintea amiralului Veselkin, activitatea sa are să fie tot aşa de neuitată în sudul Basarabiei, ca şi cea a generalului Inzov — binefăcătorul lor!

Extrem de repede a crescut şi extensiunea Navigaţiei.

Ca ex., aducem Prutul. In 1905 Navigaţia a exportat 500.000 puduri de cereale pe 16 vase, în 1907 — 2.300.000 puduri pe 35 vase, iar în 1913 peste 4.000.000 puduri, întrecând chiar pe Greci.

Totodată G. B. a stăruit ca latifundiile mănăstireşti să fie date în arendă numai ţărănimii, ceeace se făcea şi mai înainte, însă ca subarendare prin mijlocirea câtorva bancheri arendaşi.

Succesele erau formidabile chiar, cu toate că'n anii roditori Basarabia, din apropierea Prutului navigabil şi Dunării, exporta numai prin porturile României vreo 40.000.000 puduri de cereale.

O parte însemnată trecea şi pe calea ferată română, mai bine acomodată decât cea locală, dar şi exportul fluvial era colosal [1]).

Din cauza aceasta deja în 1908 numai pe Prut se'ntreţineau de Navigaţie 60 de şlepuri şi 4 vapoare, în locul unicului vaporaş „Prutul", ce circula la început.

In genere, navigaţia pe Prut era cea mai grea de'ntrodus.

Acest râu, curgând, ca şi Rona, într'un plan foarte înclinat, îşi reţine apele mulţumită zigzagurilor din luncă. Cu toate că navigaţia e posibilă de fapt numai primăvara şi toamna, aceasta nu reducea însemnătatea ei.

Se cerea totuşi o insistenţă pentru înrădăcinarea navigaţiei cu vase speciale, de mică adâncime, mai ales lângă malul Prutului rusesc, rău aranjat şi necurăţat. (Desigur că astăzt, valoarea acestui drum pentru Moldova e dublă, cu atât mai mult cu cât se proectează legătura sa cu apele Moldovei centrale).

Lupta cu încăpăţinarea omenească a fost însă şi mai grea, decât cea cu rezistenţa naturii.

După exploatatorii din Galaţi au venit şi cei din Odesa, mai ales navigatorii Spozito et Co. Cu ajutorul ginerelui său Femelidi, primarul Cetăţii-Albe, Spozito a dobândit în acest oraş monopolul transportului în port pe mici vagoane, de felul tramvaiului. Astfel transportul dela piaţă până'n port costa pe ţărani mai scump decât cel de câţiva zeci de chilometri de acasă până'n oraş. G. Bezveconnâi a înfiinţat atunci un port de încărcare cu vre-o 30 de chilometri mai la nord, aşa că ţărănimea folosindu-se de aceasta, oraşul pustiit să fie nevoit să cedeze, revocând monopolul. Ca răsbunare, Spozito a venit să concureze cu Navigaţia pe Prut, dar această încercare avea să-l ducă la faliment.

De asemenea greu i-a fost lui G. B., şi numai pe un scurt timp, să unească Bolgradul cu Dunărea prin lacurile Ialpug-Cuhur-

[1]) In 1908 exportul pe Prut era 14.000.000 puduri de cereale. Pe calea ferată română tot de aici au trecut 4.000.000 puduri. Acest export de fapt aparţinea numai Prutului dela Cahul în sus, căci regiunea de jos transporta productele sale prin Reni.

lui şi râuşorul Repida. Drumul creat micşora cheltuelile în raport cu preţul transportului pe calea ferată cu câteva copeici la pud, ceeace era colosal pentru exportul de 4.500.000 puduri. Se făcea şi o descărcare a căilor ferate, neîndestulătoare chiar şi astăzi, nici ca extensiune teritorială, nici ca cea de compunere, căci, de altfel, milioane de puduri de cereale s'ar fi pierdut în părţile acestea ale Rusiei, cum au putrezit şi'n anii 1901 şi 1907. Şi totuşi în contra unirii centrelor cu Dunărea, s'a ridicat direcţia liceului din Bolgrad proprietara acestor lacuri.

N'a lăsat fără de atenţie G. Bezveconâi nici malul mării. Printre cei dintâi el a notat însemnătatea staţiunilor balneare-climaterice ale acestei regiuni [1]). Mai ales s'a sprijinit Bugazul, după cercetări, identic cu Lido de lângă Veneţia. Aci s'a proectat şi primul port maritim al Basarabiei.

Un port maritim — o poartă în Europa — este necesar Basarabiei.

D-l prof. Taşcă, fiind ministru al comerţului şi industriei, a declarat că este o chestiune naţională cearea unui asemenea port.

Apropierea de piaţa mondială, ieftenirea exportului şi importului, scăparea de primejdioasa concurenţă, — iată ce înseamnă un port pentru Basarabia, care, din cauza tarifelor căilor ferate, n'are ieşire la apus, fiind, prin împrejurările politice, izolată şi spre răsărit. Lipsa căilor de comunicaţie organizate chiar printre centrele din localitate ridică şi mai mult însemnătatea căilor celor mai eftine şi naturale — ale apelor.

Fără exportul productelor brute ale ţării noastre agricole $^9/_{10}$ ale populaţiei ar ajunge (poate şi-au ajuns deja ?) la faliment. Criza economică provoacă şi cea financiară. Boala agriculturii cauzează deficitele bugetare, mărirea impozitelor, care sărăceşte populaţia, aducând rele tuturor ramurilor de producţie etativă, cu tot protec-

---

[1]) Staţiunile balneare şi climaterice ale Basarabiei în genere nu se cunosc. In această privinţă aş sfătui să citească articolul d-lui T. Porucic: „Staţiunile bălneare şi climaterice dintre Prut şi Nistru" (Viaţa Basarabiei No. 5). G. Bezveconnâi încă în 1905 propunea cedarea acestor staţiuni ale Basarabiei asociaţiilor chiar străine pe un timp de 20—30 de ani. Basarabia s'ar fi îmbogăţit şi s'ar fi înfrumuseţat. Din ţările nordice ar veni o mulţime de vizitători, iar cetăţenii noştri ar găsi plasarea muncii şi a productelor lor. Interesul guvernului e de-a face demersurile necesare!

ţionismul industrial, etc. Numai uşurarea exportului şi punerea cât mai largă în preţ a produselor agricole, poate scăpa ţara din criza în care ne zbatem, chiar falimentul general ce ne aşteaptă!

Crearea lângă Basarabia a porturilor Galaţi, Odessa, etc. n'a adus de fapt provinciei noastre foloase mari. Basarabia are nevoe de un port propriu, cu tarifuri speciale la căi ferate, etc. Bugazul însă, după situaţia sa strategică, nu ne-ar conveni ca port principal.

De către G. Bezveconâi au fost puse bazele porturilor la Jăbrieni, mai sus de Vâlcov şi la Burnas sau Bazarianca în faţa Tuzlei.

Acest din urmă port şi economiceşte, ca punctul central al ţărmului, predomină asupra altora.

S'a propus deasemenea construirea unei căi ferate centrale economice, care, pornind dela Soroca şi terminându-se în port, trebuia să unească toate centrele, despărţite din cauza liniilor strategice ale Rusiei. De calea ferată s'a folosit însă numai Cetatea-Albă, care totuşi, ca şi Ismailul şi Reni, situate pe ape ce 'ngheaţă, au multe incoveniente ca porturi moderne.

Dintre proectele porturilor, cel mai însemnat era cel dela Jăbrieni.

Nu departe de Ismail Dunărea se 'mparte în două braţe, dintre care cel al Basarabiei — „Chilia" duce cam 67% din ape, iar cel de al doilea se ramifică şi el în două — „Sf. Gheorghe" (21%) şi „Sulina" (11%).

Deoarece braţul nordic aparţinea în veacul XIX Ruşilor, Europenii au fost nevoiţi să-şi îndrepte privirile la braţul de mijloc, cel mai sărac în apă, al Sulinei. S'a întemeiat un port — Sulina, care însă, ca şi 'n deosebi canalul, este în prezent insuficient pentru navigaţia României Mari.

In ce priveşte braţul „rus" al Dunării el este şi cel mai aluvionat la gură, împiedicându-se astfel navigaţia. Pe vremuri, mergând chiar dela Vâlcov la Odessa, vasele trebuiau să se întoarcă la Ismail, pierzând timp ca să treacă prin Sulina, unde se plătea şi o vamă.

In 1883 inginerul M. Lişin a propus adâncirea gurii Ociacovului din delta Chiliei, alţii au proectat curăţirea gurii nordice a Belogorodului, iar iginerul V. Rummel (1894) — a gurii „Poluno-

cinâi“ [1]). Deoarece menţinerea acestor guri curăţite ar fi foarte grea, inginerul P. Cehovici (1904) a propus săparea unui canal special, care trebuia să pornească din ramificaţia nordică de Stepă şi să iasă în golfişorul Jăbrienilor.

Ori cum nu s'ar privi aceste proecte, însă viitorul aparţine desigur braţului Chiliei şi unui port alăturat al Basarabiei, care port ar fi superior Sulinei, iarna cu totul izolat, însemnătatea lui crescând printr'o cale ferată, care ar uni Dunărea cu ţara întreagă!

De toate aceste chestiuni s'au interesat mult zemstvoul, guvernatorul A. Haruzin şi contele Cancrin, cari în anii 1908—1909 au strâns la Chişinău o Consfătuire Specială pentru cercetarea producţelor ţărănimii. Deasemenea G. B. a citit referate la Intrunirile Economice dela St.-Petersburg şi Ecaterinoslav şi a fost invitat să depună personal rapoarte marelui duce Alexandru Mihailovici, iar la Reni a fost prezentat împăratului Nicolae II [2]).

Insemnătatea navigaţiei a crescut şi mai mult cu întemeerea, în vara anului 1914, a „Expediţiei cu însărcinări speciale““.

In fruntea ei a fost numit amiralul Mihail M. Veselchin, mare original, om de o inteligenţă şi energie rară, care din cauza marii sale treceri la Curtea imperială, se zice că e fiul nelegitim al împăratului Alexandru III.

Expediţia servea pentru întreţinerea armatelor româno-ruse, legătura şi întărirea dosului frontului... In administraţia şi partea economică colaboratorul principal al amiralului a fost G. Bezveconâi.

S'a reorganizat întreaga navigaţie, s'a mărit numărul vaselor, s'au îmbunătăţit drumurile, s'a ameliorat starea lipovenilor, a leproşilor din părţile Ismailului, a pescarilor din Vâlcov, exploataţi astfel precum era odinioară terorizată ţărănimea.

In Noembrie 1916 Veselkin, printr'o intrigă la Curte, a fost înăturat şi împuşcat apoi în timpul revoluţiei de bolşevici.

---

[1]) Aici la 4 Noembrie 1900 s'a deschis pentru vase mici un canal.

[2]) G. Bezveconnâi în acest timp a fost de câteva ori decorat, însă înaintarea sa din Basarabia nu putea să se facă din cauza atitudinei sale politice de poporanist-ucrainofil. Fratele său, Grigorie, staroste la Sorocintă, a fost prigonit şi el în 1905 pentru poporanism. Despre dânsul scrie prietenul său, vestitul scriitor Vladimir Corolenco. Vidi: ziarul „Viaţa Basarabiei“ No. 22. 25 Ianuarie 1906. Nepotul lor de soră, Leonid D. Mihailov, a fost ministru al republicei Ucraine.

„Expediţia" s'a transformat mai târziu în Flotila de transport pe Dunăre, apoi Flotila fluvială.

Şeful ei a ajuns căpitanul Homantiano.

G. Bezveconai la 9 Mai 1918 a fost numit inspectorul liniei nistriene, devenind şi şef-economic pe lângă Hernich, comandantul armatei germane de ocupaţie în Transnistriana.

La 22 August 1918 el a fost trimis iarăşi în Basarabia ; dar era prea târziu.

Conducerea Navigaţiei trecu la Constantinopol, iar averile de aici au fost expropriate fără nici un sistem de către guvernul român.

Multe dintre aceste averi au rămas în uitare sau au fost vândute pe baza unor autorizaţii falşe.

G. Berveconnâi, cu toate că era membru în Comisia de lichidare (a rămas până şi'n prezent', nu putea să facă nimic.

In 1919 el a publicat în ziarul „Basarabja" un ciclu de articole însemnate despre navigaţie.

S'a interesat ministrul de atunci d. D. Ciugureanu, iar pe lângă Directoratul de Industrie şi Comerţ s'a format o secţie specială de navigaţie.

D. G. Bezveconâi şi d. comandor C. Ştefănescu au fost însărcinaţi să revizuiască starea navigaţiei de pe Prut şi Dunărea. Au fost primiţi în audienţă de prim-ministru de atunci d. general Văitoianu, însă demisia guvernului acestuia puse capăt începutului bun.

De mai multe ori după aceasta G. B.[1]) a mai scris în ziare despre pierderea milioanelor de către guvern, iar d-lor miniştri I. Inculeţ şi general Râşcanu li s'au prezentat numeroase rapoarte!

Cine a ignorat interesele noastre oprind aceste rapoarte?

Doar se cerea aşa de puţin, căci spunea G. B· „pânea şi exportul ne vor da singure mijloace de realizare".

---

[1]) Dela Septembrie 1919 G. Bezveconnâi a fost reprezentantul mandatar economic al Ucrainei în România.

Acţiunile suspecte ale delegaţilor republicii l-au înstrăinat însă de curând pe dânsul. Ceva mai înainte la 10 Iunie 1918, G. B. fondă, cu mai mulţi lucrători publici, Asociaţia comercială şi industrială „Inţelegerea" pentru ajutorarea ofiţerilor basarabeni în rezervă. Pentru meritele sale el a fost ales preşedintele de onoare al Asociaţiei şi preşedintele cercului. Asociaţia a fost distrusă de persoane ale căror tristă amintire va trece la urmaşi! G. B. a proectat de asemenea întemeierea unei Fundaţii populare, iar în 1920 — unei fabrici de conserve.

Am văzut noi actualmente şi rămăşiţele navigaţiei din trecut şi navigaţia de astăzi.

Dezastru, slăbiciune tehnică, starea antisanitară pretutindeni, sărăcie, exploatare...

Penibilă înfăţişare au clădirile distruse, ce amintesc de slava trecută, dar şi mai impresionante sunt satele odinioară bogate, azi în ruină.

Şi acela care, timp de 35 ani, s'a trudit spre binele Basarabiei şi ţăranului ei trăeşte în prezent într'o uitare vrednică de plâns.

Bătrânul Gavriil Bezveconnâi, astăzi, când ţăranul român ar trebui să-i arăte recunoştinţă, îşi duce o existenţă grea, fără a primi chiar o mică pensie.

Ceeace a fost nu mai este şi cine ştie dacă se va restabili. Câtă muncă s'a depus şi cu câte ingratitudine a fost răsplătită!

Gheorghe G. Bezveconnâi.

SINGUR.

Pe crengi atârnă perle
Al lunei polid disc
Şi doina unei merle
Răsună pe un pisc.

Zefirul tainic cântă
In frunza unui ram
Şi gânduri mă frământă
Şi-s singur lângă geam.

Trecutele imagini
Când vreau să le desgrop,
Imi cad pe-a cărţii pagini
A lacrimilor stropi.

Tony Luţcan

CRONICA

INSEMNĂRI

Aniversarea d-lui Maniu. — In ziua de 8 Ianuarie d. Iuliu Maniu a împlinit 60 de ani. Deşi, din voinţa exprimată de d-sa însuşi, evenimentul n'a fost subliniat cu serbări cuvenite, nu puţini au fost desigur aceia în ţara noastră cari au trecut această zi în rândul zilelor festive.

Născut în anul 1873 la Şimleul Silvaniei, nepot al marelui Simeon Barnuţiu, d. Iuliu Maniu, după ce şi-a terminat studiile, a intrat de tânăr, la 19 ani, în viroaga luptelor politice din Transilvania.

N'avea încă bine împlinită vârsta de 20 ani când a participat în mod activ la întocmirea răspunsului tinerimei academice române din Viena, Graz, Budapesta şi Cluj, la un memoriu al studenţimei ungureşti. Il vedem în rândurile prime ale frământărilor din anul 1894, când, după cum se ştie, s'a desfăşurat vestitul proces al memorandului, care s'a încheiat cu odioasa osândire a fruntaşilor români din Ardeal la temniţă. Cu acest prilej tânărul Iuliu Maniu a putut organiza la Cluj o impresionantă manifestaţie patriotică, la care au luat parte peste 20.000 ţărani.

Anul unirii ni l-a adus pe d. Iuliu Maniu un bărbat copt, în plină maturitate fizică şi politică, oţelit în luptele aprige duse cu adversarii ideii româneşti timp de un sfert de veac.

In atmosfera politică românească viciată de reacţionarism şi lipsă de respect faţă de legi, d. Iuliu Maniu a adus un caracter de bronz şi o voinţă fermă pentru asigurarea libertăţilor cetăţeneşti în România Mare.

Aşa cum a luptat altădată cu magnaţii şi conţii unguri împotriva oprimării poporului român de peste munţi, tot aşa d-sa a luptat — şi lupta continuă încă—împotriva sevelor rele încuibate în societatea politică românească din partea aceasta a Carpaţilor.

Un intelectual de marcă din capitală, cu care am vorbit nu de mult despre rolul d-lui Maniu, când era încă prim-ministru în viaţa noastră politică, mi-a spus între altele: „Nimeni nu ştie astăzi dacă el va putea domina marile probleme în faţa cărora a luat front, dacă va intra în istoria politică a României, ca unul din cei mai mari bărbaţi de stat, sau dacă, în cele din urmă, va fi învins...

A fost învins? Şi încă în momentul când nu mai avea decât 100 de metri până la ţinta propusă? La drept vorbind, dată fiind situaţia notorie, nimeni nu a crezut că victoria va putea fi atinsă în mod decisiv, — dar să nu discutăm aici prea profund chestiunile politice, care au dus la *neplecarea* şi plecarea d-lui Maniu.

Duşmanii d-sale s'au complăcut în afirmaţia că „a fost concediat ca un copil de şcoală". E o prostie. D. Iuliu Maniu, omul cu nervii de fier, a cărui mască fermă a dat prilej rumoarei anonime să-l... acuze de iacobinism, bărbatul politic a cărui tactică combativă a fost de atâtea ori remarcată în cele mai critice împrejurări, — omul acesta s'a evidenţiat a nu fi un boxeur care dă buzna peste adversar şi-şi ese din ţâţâni. In tactica d-sale de luptă a dovedit de atâtea ori că preferă sistemul *doppeldeckung*-lui, aşteptând până să-i vie bine pentru a putea realiza contralovitura. Că pauza este de data asta umplută de o călătorie pe Coasta de Azur, e o chestiune care nu prezintă vre-un interes deosebit.

Celace interesează este dacă d. Iuliu Maniu este omul de care are încă

nevoe România? Şi ori cine examinează cu luare aminte condiţiunile în care se desfăşoară conjuncturile vieţii noastre de stat, nu poate de cât să răspundă cu un *da* din toată inima.

Al. Terziman.

ISTORIA UNIVERSALĂ

V. V. Nazarevschi. Histoire de Moscau depuis les origines jusqu'à nos jours, Paris, Payot, 1932. Nazarevschi aparţine acelui grup de istorici ruşi cari se interesează mai mult de istoria teritoriilor din compunerea vastului Imperiu rus sau de figurile lui conducătoare.

Tot în această editură a apărut o altă lucrare a acestui autor, o carte scrisă împreună cu V. Funk — „Histoire des Romanov" (1613—1918).

Cartea, consacrată istoriei Moscovei, un oraş care prezintă inima Rusiei, a fost publicată de autor în Rusia în 1914.

Deci, natural nu putem aştepta ca această descriere a trecutului să poarte unele semne ale mentalităţii schimbate postbelice.

Atunci, când se scria cartea, monarhia ţarilor era încă în plină faimă, în aureola ei seculară.

Pentru a lega expunerea autorului cu realitatea sovietică s'a adăogat un capitol special, scris de V. Souhkomline, care continuă istoria Moscovei până la 1931.

Ca şi istoria multelor oraşe istoria Moscovei începe cu o legendă: principele Iuri Dolgoruki, din pofta de îmbogăţire şi din dragoste către soţia unui boier Kuciko, execută pe acest boier, luându-şi moşia şi soţia lui.

Pe un munte a acestei moşii el ordonă a construi un oraş — viitoare reşedinţă a marilor duci şi capitala ţărilor.

Moscova a jucat întotdeauna în istoria Rusiei un rol foarte important.

Pe ea s'a bazat tăria monarhilor ruşi şi tot în Cremlinul ei şi-au găsit adăpostul bolşevicii.

Moscova roşie este expusă în trăsături generale, cari poate fără voia autorului o b i e c t i v subliniază ce schimbări enorme în comparaţie cu trecutul s'au produs în ultimii 15 ani.

Autorul lucrării nu este absolut de nici o concepţie preconcepută. El se bazează întotdeauna pe fapte şi este prea sgârcit când s'ar cere o generalizare.

Cartea este însoţită de 16 foto-gravure în afară de text, atât privitor la Moscova veche, cât şi cea nouă leninistă.

Cartea conţine un material bogat pentru toţi cari ar dori să cunoască istoria Moscovei şi Rusiei în genere.

A. Boldur

REVISTE.

„Boabe de grâu" revista bucureşteană care apare în anul al patrulea sub direcţia „Educaţiei poporului" ese cu acelaşi îngrijire, cu acelaşi bogăţie de ilustraţii cu care ne-a obişnuit până acum.

In numerile pe Octomvrie, Noemvrie şi Decemvrie, pe cari le-am primit la redacţie, găsim o sumedenie de studii şi materiale documentare extrem de folositoare pentru cunoaşterea trecutului nostru. Numărul pe Octomvrie aduce în special un studiu valoros al d-lui Marcu Beza, despre „Urme româneşti la muntele Sinai şi la mănăstirea Sf. Sava." Cele 27 de figuri, cari întovărăşesc studiul acesta frumos şi de un mare interes pentru istoriografia aşezărilor valahe în Asia, sunt din cele mai reuşit alese şi caracteristice.

Numărul pe Decembrie este nu mai puţin interesant prin cele două lucrări: „Tipografia Românească din Buda" de Andrei Verres şi „Biblioteca Centrală din Blaj" de Alexandru Lupeanu.

In numărul pe Noembrie găsim un studiu bine documentat asupra Teatrului Naţional din Iaşi, datorit d-lui Sandu Teleajen. Lucrarea publicistului ieşan e însoţită de 36 figuri în text. Intre altele lucrarea d-lui Teleagen se ocupă şi de epoca dela 1812 când ruşii plecând cu Basarabia în turbincă, Iaşul a fost vizitat de o trupă nemţească care a jucat în casa lui Grigore Ghica.

Progresul Social, revistă lunară de studii politice, sociale și economice, conține în numărul de Ianuarie câteva articole de actualitate, semnate de d-nii H. Sanielevici, Barnoschi, Liviu P. Nasta, Tudor Arghezi, etc. Luând drept subiect o recenzie făcută de d. Lotar Rădăceanu romanului „Veșnicul învins“ d. Sanielevici are prilejul să discute pe larg despre... socialismul și mongamia.

Vorbind despre noua pravilă pe care o pregătește unificarea legislativă, privind avorturile, d. Tudor Arghezi face în marginea acestei mostre penale câteva încrustări pline de humor și sarcasm.

Iată un mic fragment:

Fata care greșește nu intră în concepția lemnoasă a legiuitorului de proiecte. El ține să prezinte istoriei un cap de lemn. Fata n'are voe să greșească, neavând permisie să iubească, iar dacă iubește să-și aleagă un protector bătrân, cu care greșala devine legală. Incepe ea, viața, cu poezia și cu greșală dar ce-are-aface? Bărbatului i se cuvine, femeiei nu. Osândă să poarte nouă luni și după nouă luni viața întreagă. Pentru că vor D-nii X. In mahalaua unde locuiesc, mi se prezintă aproape zilnic soții legitime cu câte 5 și 9 copii, care intră în prevederile Domnilor XXX. Condiția de a naște cu orice preț e împlinită cu exagerare. Insă femeilor din popor cu copii mulți le fuge adeseori din casă bărbatul, sătul de maternitate, de paternitate și poate că îndrăgostit de altă femee. Descoperit și mustrat, unul din acești asociați ai legiuitorului în ou mi-a mărturisit cu sinceritate:

— Mi-a dat inima brânci...

— Bine, bine ticălosule! i-am răspuns, dar ce se fac cei opt copii de acasă? Uite, a venit nevastă-ta să mă roage să cerșesc pentru ei o pâine la Primărie.

— Nu știu, Domnule.

E simplu și comod să iei de lângă opt copii și să o vâri în pușcărie pe mama care, îmbrâncită la rândul ei, a refuzat să-l nască pe al nouălea cu un amant. Seara, întunericul, luna și firea darnică a Românului nu se tocmesc prea mult să împreune laolaltă într'o bucurie de doi fericiți.

In acelaș număr semnează o bine scrisă cronică literară d. G. Mihail Zamfirescu.

Un jubileu istoric — Un lucru pe care nu l'a putut gândi nimeni cu putință în publicistica românească din Basarabia: revista „Luminătorul“ comemorează 25 de ani de regulată apariție. Cu acest prilej această eroică publicație moldovenească basarabeană a eșit într'un număr sporit de pagini. Cuprinsul numărului jubiliar este de asemenea cât se poate de interesant. Găsim, între alte articole scrise anume cu prilejul acestei sărbătoriri a izbândei slovei românești din Basarabia, documentate contribuțiuni datorite d-lor Pan. Halippa, St. Ciobanu, Ion Pelivan, I. P. S. S. Mitropolitul Gurie, Const. N. Tomescu, Arhim. Scriban, etc.

Cel dintâi număr din revista „Luminătorul“ a apărut la 1 Ianuarie 1908, din inițiativa ieromonahului Gurie, având drept scop cardinal: lupta pe terenul bisericesc-național. Din cei 25 de ani de viață în această slujbă înaltă, 10 au fost bătătoriți sub stăpânirea rusească.

Programul acestei tribune bisericești, după cum reesă din anexa la cererea pentru aprobarea apariției, se cuprindea în 6 puncte esențiale aprobate de „Ucazul Măriei sale Impăratul“.

Primul punct din „Programa jurnalului „Luminătorul“ sună astfel:

„Voroave, învățături, cuvinte, și cuvântări în limba moldovenească de ale preoților parohi; tălmăciri din învățăturile atingătoare de viața și luminarea norodului, etc.“.

In „Luminatorul“ s'a oglindit temeinic, dealungul celor 25 de ani de apariție, nu numai viața și nevoile bisericii, ci însuși viața întregei suflări românești din Basarabia. Articolul d-lui Șt. Ciobanu, cu bogate citațiuni din diferite numere ale „Luminătorului“, este edificativ în această privință.

D-sa insistă în special asupra faptului că „Luminătorul“ a fost o adevă-

rată şcoală pentru răposatul poet Al. Mateevici, dând în direcţiunea aceastâ câte-va date pline de interes. Sunt deasemenea vrednice de notat amintirile despre poetul Mateevici semnate de iconomul mitrofor C. Popovici.

Incrustând aici, la cronica acestei tinere reviste de cultură românească în Basarabia, evenimentul păşirei in al 26-lea an de existenţă a revistei „Luminătorul", subliniem, că el constitue in publicistica naţională a provinciei un jubileu de glorie, demn de reţinut. *Al. T.*

———

RECENZII.

Mihail Negru. Cutreerând prin Europa. Cartea Românească. Bucureşti. Un vol. de 222 pg. cu 35 clişee. Ceea ce au fost înainte de război Radu Rosetti şi Gh. Flaislen, în literatura noastră turistică, avem acum după război pe Mihail Negru şi Tican-Romano. Primul volum al D-lui Negru aduce ceva nou de tot: două călătorii cu avionul. Momentul plecării şi al aterizării — ambele impresionante, — notele de călătorie luate în sbor pe un carnet, trecerea Carpaţilor şi a Balcanilor la peste 3000 m. înălţime, plus părţile hazlii cu care e presărată călătoria, fac ca lectura acestor pagini să fie cât se poate de atractivă. Credem că itinerariul ar fi devenit mai luminos, dacă era tras pe o hartă. Tocmai în vol 3, D-l Negru s'a convins să pue sub ochiul cititorului, nişte schiţe sumare cartografice.

Partea a 2-a a cărţii e însă cu desăvârşire lipsită de valoare. Nu e nici ştiinţă, nici literatură, nici măcar o cronică ziaristică. Nişte note disparate prinse la întâmplare, chestiuni nesoluţionate şi naive, presărate de multe ori cu amănunte deplasate şi anecdote răsuflate. Citeşti pagină după pagină şi, din splendidele centre apusene, ca şi din atâtea perle ale orientului, nu întâlneşti o frază pe care s'o reţii sau vre-o notă originală care să iasa din comun. Totul face impresia unui potpuriu compus din melodii ciuntite şi legate între ele prin armonii false.

Autorul singur şi-a dat seama de cele de mai sus şi, în noua editură a ziarului „Universul", a intitulat volumul „Europa în zbor" modificând restul.

Spre Africa. Ed. Socec, Buc. Un vol. de 291 pg. 24 clişee şi o copertă originală. Autorul descrie o călătorie pe un carcabot român dela Galaţi pe marea Neagră, Marmara, Egee şi Mediterana la Constantinopol, Cypru, Beirut, Iaffa şi Egipt. Şi de data aceasta călătorul nu este la înălţimea călătoriei. Despre celebrul Bosfor, câteva cuvinte fugare şi răzleţe; Palestina şi Egiptul, tratate superficial şi sarbăd. Dealmintrelea în prefaţă autorul e precaut şi spune că lasă eruditia la o parte. E foarte comod să o laşi când nu te-ai ostenit să ţi-o faci, dar e lesne de înţeles că nu se poate cineva încumetă a descrie Egiptul, cu clasica şi celebra lui civilizaţie, Palestina sacră pentru trei religii: mozaică, mahomedană şi creştină, precum şi Elada care reprezintă aurora luminoasă a civilizaţiei europene, fără a sta în prealabil ceasuri întregi la birou, citind şi răsfoind zeci de volume din zeci de biblioteci!

Singura parte reuşită şi unică în literatura noastră — dacă facem abstracţie de conferinţele ţinute de D-l Iorga la Sorbona — sunt paginile privitoare la fermecătoarea insulă Cypru. Aici autorul devine interesant, tocmai din cauză că face erudiţie din volumele consultate şi controlate la faţa locului. Aspectul pitoresc al insulei, bogăţiile ei naturale, populaţia ei izolată de restul lumii, precum şi descrierea monumentelor istorice cu celebritatea lor medievală — în comparaţie cu decadenţa şi ruina de astăzi — sunt pe atât de impresionate pe cât şi de instructive.

Capitolul acesta, ceva mai dezvoltat cu adăugire de clişee şi cu o hartă. poate fi cu succes scos în volum aparte.

In nordul cenuşiu al Europei. Universul. Un vol. de 146 pg. 22 clişee, 5 schiţe de hartă şi o copertă originală. Volumul acesta — de bună seamă cel mai reuşit — poate fi cu succes recomandat de profesori ca lectură instructivă in şcoală şi ni-l ara-

tă pe D-l Negru de ce ar fi capabil, dacă ar munci ceva mai mult la redactarea călătoriilor sale şi ar avea ambiţia de a lăsà în literatura noastră turistică, atât de săracă, ceva instructiv şi durabil.

Spre America de Sud. Jurnal de bord. Ed. Cultura românească. Un vol. de 200 pg. cu 29 clişee şi o schiţă a drumului parcurs. Autorul descrie itinerariul transatlanticului „Meduana" al companiei „Chargeurs reunis" dela Bordeaux prin Corruna, Lexois, Dakar, Recife şi Bahia, la Rio de Janeiro. Asupra acestor porturi, se fac aprecieri subiective şi descrieri sumare — escalele fiind de scurtă durată. Jurnalul de bord, ţinut cu stricteţe timp de 23 zile, cuprinde multe capitole cari ar putea lipsi — neprezentând nici un interes. Ele se pot observa chiar la tabla de materii, numai după titlu. Răul de mare al pasagerilor, calmul sau furtuna, întâlnirea a doua vapoare în largul oceanului, tipurile de pasageri, mesele pe vapor, răsăriturile şi apusurile de soare sau lună, schimbarea ceasului, sunt astăzi banalităţi, de care dacă se abuzează, devin monotone.

Ştiinţă întâlneşti printre rânduri, sporadic. Cititorul află că la Lisabona, în catedrala Sf. Jerome, se află mormântul celebrului navigator portughez Vasco de Gama, alăturea de acel al poetului Camoens, care a descris în Lusiadele sale celebra ocolire a continentului african. Fosforescenţa apelor dela tropice, meduzele dela capul Blanc şi peştii zburători din preajma Canarelor, soarele şi luna plină, faţă în faţă, la orizont (fenomen ce se vede numai pe mare când atmosfera e perfect senină-pg. 158), seninătatea cerului la ecuator în ziua de 15 April dimineaţa (fenomen foarte rar) în urma ploaei abundente din ajun, rechinii primejdioşi ce pătrund până în apele porturilor — toate interesează chiar pe un cunoscător.

In schimb se întâlnesc unele confuzii. Autorul încurcă emisferele globului şi în consecinţa şi anotimpurile (pg. 101 şi 135); craiul nou al lunii în forma de corn, e numit epoca lunei nouă (pg. 59); calmul ecuatorial (care e o depresiune thermică) e numit chiar în titlu, calm tropical, cu care nu trebue confundat, întrucât acolo e în permanenţă maximum de presiune (pg. 142) etc. Se întâlnesc şi erezii destule. Ex: în luna Aprilie nu este iarnă în America de sud, ci toamnă (pg. 5). Dealmintrelea autorul se corectează singur la pg. 131, dar aceasta apare ca o contrazicere. „In Brazilia ziua începe în ceasul când în centrul Europei mai e mult până să se sfârşească noaptea". Aceasta e o imposibilitate, căci când în capitala Braziliei e ora 7 dim. la Buda Pesta (în centrul Europei) e ora 10 înainte de amează. Curios ca mai târziu, autorul recunoaşte această diferenţă de ore (pg. 142). Până la Rio de Janeiro, vaporul nu tae tropicul Caprei, cum afirmă autorul (pg. 8); mişcarea de rotaţie n'a influenţat niciodată călătoriile exploratorilor, dovadă că Magellan a înconjurat globul contrar acestei mişcări (sic) pg. 191; Vasco de Gama n'a călcat niciodată pe pământul Braziliei, cum afirmă autorul (pg. 192), căci America de sud a fost descoperită de navigatorii portughezi Pinzon (Ian. 1500) şi Alvarez Cabral (April 1500), fiind botezată Santa Cruz, etc.

In concluzie, urăm autorului să fie mai fericit în redactarea volumului despre America de sud, anunţat şi aşteptat de peste 2 ani.

G. Raşcu.

———

„Melodia mâhnirei", poezii de Elena Dobroşinschi. — Poeta basarabeană a dat la iveală, grupate într'o broşură de 64 pagini, o parte din poeziile ei publicate în decursul anilor, de la Unire încoace, prin mai toate revistele şi ziarele româneşti apărute la Chişinău.

Deşi cu mersul inspiraţiei cam nesigur pe alocurea, deşi momentele sufleteşti redate nu sunt uneori destul de bine marcate, deşi versificaţia este defectoasă în cele mai multe din bucăţile reunite în broşura respectivă, autoarea dă totuşi dovadă de multă sensibilitate poetică, care

o apropie vag de cunoscuta poetă olteană Elena Farago.

De ce-ai venit aşa aproape?
De ce-ai trimis privirea
Mormânturi să desgroape?
Ai vrut să cânţi
Când strunele suspină
Şi arcuşul este frânt?
Ai vrut să aprinzi
In templul vechi lumină
Cînd nu mai e nimica sfînt?

Elena Dobroşinschi excelează în poezia lirică descriptivă, a cărei frumuseţe stă în detalii, nu în ansamblu. Sunt, sub acest raport, în cărticica „Melodia mâhnirii", bucăţi pline de o simţire şi delicateţă aproape pastorală. In cele mai multe din poeziile autoarei noastre circulă o durere reală, învestmântată într'o formă simplă, care ne aminteşte uneori deadreptul tonalitatea populară.

A. T.

———

Literatura Contemporană din Moldova Socialistă. — In ediţiea Academiei de Ştiinţe dela Leningrad: *Trudy Instituta Havjanovedenija Akademii Nauk*, 1932 pag 239—297, aflăm studiul D-lui C. N. Derjavin despre: literaturnoe stroitelstvo v soţialisticeskoj Moldavii (L'edification littéraire dans la Moldavie socialiste).

C. N. Derjavin, autorul acestui documentat studiu, este un tot aşa de bun cunoscător a literaturii moldoveneşti şi în general a literaturii româneşti, caşi M Sergheevsky, valorosul cercetător în domeniul linguistic al poporului Moldovenesc de peste Nistru.

Inainte de-a intra în fondul comunicării mele nu pot să nu mărturisesc că, deşi C. N. Derjavin la începutul studiului său face un scurt istoric, după metoda criticei socialiste asupra Republicei Moldovene din Rusia Sovietică, afirmînd lucruri ce pentru critica noastră romînească sunt încă neînţelese, totuş judecînd critic şi nepărtinitor, C. N. Derjavin e un bun cunoscător al vieţii istorico-culturale a poporului romînesc în general şi — în special—a ramurii moldoveneşti transnistriene, care se deosebeşte radical de viaţa lumii noastre.

Vom căuta se schiţăm aici în linii generale tot ceia ce priveşte literatura „Moldovei socialiste", care ne interesează mai mult pentru noutatea ei şi faptul caracteristic că această literatură s'a născut prin ea însăşi, fără tradiţie literară şi fără influenţe acăpărătoare de „rominofobie" sau „rusofobie" [1]), deci literatura Moldovei socialiste îşi păstrează în dezvoltarea sa — dealtfel caşi limba — specificul caracter naţional moldovenesc, din conglomeratul popoarelor ce face parte din SSSR, deosebindu-se mult ca origine şi tendinţă în dezvoltarea sa culturalnaţională.

Moldovenii transnistrieni, pînă la 1917—1918, odată cu revoluţia octombristă se adăpau la acelaş izvor de cultură, adică—ca şi basarabenii — care primeau tot ce le venea de peste Prut, pe lângă faptul că mai aveau cu începerea nouei epoci în literatura moldoveano-basarabeană, adică dela 1905 cînd apar o serie întreagă de ziare şi anume: „Basarabia", „Viaţa Basarabiei", „Moldovanul", „Cuvîntul Moldovenesc", Glasul Basarabiei" şi reviste ca „Cuvîntul Moldovenesc" şi „Luminătorul". Unele din acestea sînt şi astăzi şi apar după ce au suferit unele schimbări în direcţiea ideologică.

Dela 1918, Moldovenii transnistrien rămîn izolaţi de mişcarea culturală din Basarabia şi conform cu principiile de bază ale Statului Sovietic, încep o literatură născută din procesul social, din schimbarea modului de viaţă, deci odată cu formarea noului cetitor, cu pretenţiuni literare izvorite din organizarea vieţii de refacere socială. Originea acestei literaturi o aflăm în tipăriturile periodice şi anume, primul ziar al Moldovii Socialiste „Plugarul Roş". Pe

[1]) Expresiile aparţin lui C. N. Derjavin.

paginele acestui ziar s'a născut literatura sovietică moldovenească; acest ziar, avînd aşa numita „Pagina Literară", pentru prima dată au început să apară scrierile lui *Nilev, Andriescu, Chioru, Dumitraşcu şi Lehţîr,* toţi scriitori din Moldova Socialistă.

In 1928, „Pagina Literară" dela „Plugarul Roş" s'a transformat în revista „Moldova Literară" şi în afară de aceasta la 1930 a început se apară revistă şcolară „Scînteia Leninistă", la care colaborează unii din scriitorii mai suspomeniţi.

Altă bază de origine a literaturii moldoveneşti transnistriene este Editura de stat a Moldovii din Tiraspol, care, pînă la 1929, a tipărit peste 49 de opere literaturo-artistice; în anii din urmă numărul acestor opere s'a mărit cu mult, datorită publicaţiilor din „Biblioteca Scriitorilor Moldovineşti" (sic!).

Prima operă de proză a acestei literaturi a fost acea a lui D. Milev *„Moş Goriţă"* Ed. de stat a Moldovii, Balta 1927.

Cu această operă să începe literatura moldovenească socialistă, care ca subiect în totul corespunde metodei marxiste în literatură; conţinutul acestei nuvele — pentru motive lesne de înţeles — nu-l redau.

Alte scrieri în proză a lui D. Milev sînt: „Ţara noastră". Tiraspol 1930; nuvela „Stănescu", „Eu joc în cărţi", povestirea „62½" şi „Călătorii", în care descrie mişcarea naţionalistă a studenţilor din Romînia şi devastarea tîrgului Ungheni. Toate aceste nuvele se referă la viaţa Moldovenilor din Basarabia şi sunt culese în volumul: D. Milev, „Călătorii" cu sub titlul, Povestiri din viaţa Basarabiei ocupate (sic!). Ed. de Stat a Moldovii; Tiraspol (sic) 1930.

După el, ca prozatori urmează *A. Aur* cu nuvela „Jugul Boeresc", apărută în Bibl. Scriit. Mold. No. 7 din 1929 şi nuvela „O viaţă de robie". *N. Moşan*, cu nuvela „Oaspeţi în mormânt" apărut în ed. dn stat. Balta 1928. *D. E. Mîrza* cu povestirea „Din argaţi comunari" ed. în Bib. Scriit. Mold. No. 4, Balta 1929. *N. Marcu* a început cariera literară în 1924 cu povestirea „La Viaţă nouă", şi „Panaghiica" Ed. de st. Balta 1929, apoi urmează una după alta lucrările lui „Şcoala şi obiceiurile", „Mătuşa Maranea", Omul nostru" şi ultimă nuvela „Bună Pornire". *A. Sfeclă* are nuvelele „La hatul lanului" aflată în volumul lui de culegeri: „După sfatul mamii". ed. st. Tiraspol 1930, în acest volum aflăm nuvelele: „Averea părinţilor", „Pe drum la viaţă".

Mai urmează în timpul din urmă o serie întreagă de scriitori tineri, ca: *Păscari S., N. Corcinschii, I. Cană* şi *Ijiţchii*; notăm mai însemnate lucrările lui Păscar „In dosul nopţii" şi al lui I. Cană, „Cînd nourii se îngroapă". In domeniul schiţei, menţionăm pe *Th. Malai* cu schiţele „Dela întuneric la lumină" şi „Gîndurile Drumeţului". In domeniul teatrului aflăm drama lui S. Lehţir: „Codreanu" piesă istorică în 4 acte din epoca feudală în Basarabia; ed. de st. a Mold. Tiraspol 1930.

In domeniul poetic al literaturii socialiste [2]) moldoveneşti remărcăm pe *C. Coşerău*, cel mai bătrîn poet (1861, activ pe terenul şcolar din Tatar-Bunar), *Chioru P., S. Dumitraşcu* cu vol. de poezii „Zece ani", *S. Lehţîr* [3]) cu Poeziile pub. în Bibliot. Scriit. Mold. No. 5. Dau mai jos cîteva modele din poezia lui S. Lehţir. Fragment din poezia „Moldova" [4]).

In braţele tale, Moldova,
Am început eu să cînt
Insufleţit şi de Nistru,
De codru, izvoare şi vînt.
Cântece, doine şi hore
Legendele vechi de haiduci
Vîntul le tot povesteşte
Şoptind prin crengi de nuci.
Pădurea, pămîntul şi pînea

[2]) Vezi „O culegere de poezii originale" de S. Dumitraşco şi S. Lehţir. Tiraşpol 1930.

[3]) V. S. Veinberg. Activitatea literară a lui S. Lehţir în Sb. Intrebări literare.

[4]) Redau toate modelele în forma literară şi nu dialectală cum sînt tipărite de fapt.

Toate au fost boereşti;
Azi şi moşiile toate-s
In mînele muncitoreşti, (*sic !*).
Şi pe cîmpii inlărgite
Cu tractoare în loc de boi
Moldova muncitoare
Răsună cu cântece noi.

S. Lehţir are poeziile: „Fluieraşul". „Basarabia", în care poetul cu multă putere lirică îşi cântă locul de naştere. In poezia „Lupta cea din urmă" Lehţir simbolizează patosul luptei revoluţionare:

Pe ruini şi trupuri şi schelete,
Unde-s cufundaţi in sînge —
Oţelul, omul, calul...
Cu gurile de tunuri,
Din care strigă moartea
Inarmat păşeşte capitalul (sic !).

Alt poet, aproape cel mai popular în masele largi moldoveneşti, este F. Mălai (Păunel), a cărui opere în proză le-am înşirat mai sus. El este de origină basarabean din com. Năduşita. Culegirile lui de poezii publ. în volum de bibl. Scriit. Mol. sub titlul „Oţelul viu". Balta 1929. No. 6. Poezia lui F. Mălai e poezie de agitaţii şi propagandă, vezi poeziile „Urare" „La moartea lui Catovschii" şi poema „Stejar Veluţă" în care e vorba despre un haiduc, fiul unei roabe a boerului Cuza şi care se pune în fruntea gloatei ţărăneşti:

Eu dau cuvînt de faţa voastră;
Şi jurămîntul cel mai sfînt,
Că m'oi lupta pînă toţi boerii
N'or fi zătriţi de pe pămînt.
Pe-acei săraci şi fără drepturi
La luptă grea noi i-om chema
Şi pentru-un rob dat la pedeapsă
Noi trei boeri om spinteca.
Dela boieri ce-om apuca noi
Cu robii fraţi să ne 'mpărţim
. . . . *etc.*

Din aceste exemple se poate uşor vedea cam ce ideologie are poezia celui mai popular poet în Moldova Socialistă.

Mai urmează şi alţii ca *Mihai Andriescu*, originar din satul Zberoaia de lângă Chişinău, născut în anul 1898; citez din poezia lui, „Buna ziua, mamă", în care poetul salută Moldova Sovietică.

Unde în soba muncii
In flacăra de joc
Să nasc entuziasmuri (sic !)
Ideile sî coc. (*sic !*)
Unde a tăi eroi
Ostenire n'au
Şi cintînd sporesc
Din ciocani dau (*sic !*)

In poezia „O sută de mii" M. Andriescu utilizează poezia populară:

Frunză verde, frunză deasă
Rîndu nostru tot să 'ngroaşă
Frunză verde, frunză 'n rouă
Vin la noi otriaduri (sic) *nouă.*
Din zăvoduri şi cîmpii
Vin la noi zacini de mii (*sic*) *etc.*
. . . .

N. Marcu, cunoscut ca prozator, are şi poezii în vol. „*Cuvîntul viu*" ed. st. Tiraspol 1930. *A. E. Caftanache*, poet tânăr (născut 1910; poeziile lui tipărite în volum: „*Primăvara*" ed. de st. Tiraspol 1930.

Dau un fragment din poezia lui Caftanache „La Zavod" (fabrică).

Trubile negre
In nouri s'o înfipt
Fum şi scîntee
stuchesc (*sic !*)
Soba cărbunu
înghite
Gura ei roşie
Rînjeşte (!)

Mai sunt şi alţii, cu poezii de soiul acesta, noi însă ne mulţumim cu atît cît ne-am putut face idee generală despre activitatea poetico-artistică a Moldovei de peste Nistru. Ne abţinem de-a face cometarii, constatăm şi atît, — nimic mai mult!

Singura observare ce ne bucură şi pe noi dincoace de statul socialist a S.S.S.R.. e că, după cît vedem, încă limba frumoasă, limba moldovenească mai trăeşte şi încă e atît de voinică şi mândră, că răzbate glasul ei pînă şi pe la noi, rupându-se cîteodată de pe coclaurile cele de muncă, sudoare şi fier înroşit a statului vecin — dar strein de noi — S.S.R.

E. Gane

Tipografia Băncii Centrale Coperative
Chişinău, Str. Principele Nicolae No. 25

APEL

Repetăm apelul nostru din luna trecută și rugăm pe abonații noștri, cari nici până în prezent nu s'au pus în curent cu plata, să grăbească a ne trimite sumele datorate pe anul 1932.

Abonamentul la revistă este numai de 120, deci accesibil și pentru pungile cele mai modeste.

Toată stăruința noastră este de prisos și nu vom putea ține aprinsă pe meleagurile noastre această făclie, dacă sprijinitorii ei, abonații, nu-și vor face datoria, de a-și achita abonamentele.

Cu începere din luna următoare se va înceta trimiterea revistei celor ce nu-și vor fi achitat abonamentul pe anul trecut, afară de acei ce ne vor scrie să li se continue trimiterea revistei și vor arăta termenul înăuntrul căreia își vor achita abonamentele.

Credem că aceasta este ultima rugăminte ce-o facem și nu va mai fi nevoie să revenim.

Cu toată stima

AD-ȚIA REVISTEI

A V I Z.

La administrația revistei se găsește spre vânzare colecția revistei „Viața Basarabiei“ din anul 1932, conținând 816 pagini bine legate:

1. Colecția pe hârtie obicinuită . . . . . 200 lei
2. Colecția pe hârtie semivelină . . . . . 250 lei

La cerere se expediază contra ramburs.

Administrația revistei

Rugăm stăruitor pe prietenii și abonații revistei să o dea spre cetire tuturor doritorilor, îndemnându-i să se aboneze.

La prima cerere, se va trimite oricui numerele apărute.

Rugăm adresa să fie dată exact, arătând și oficiul poștal.

Administrația revistei „V. B.“

Abonamentul: 120 lei pe an; pentru autorități lei 500.

Prețul 15 lei